

KONOPLJA: ANTROPOLOŠKI ASPEKTI UZGOJA I UPORABE*

DUJE DOROTKA
Muzej općine Jelsa
Jelsa 477
HR-21465 Jelsa
duje.dorotka@gmail.com

UDK 679.7
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 5.04.2019.
Prihvaćeno/Accepted: 12.04.2019.

U radu se problematizira dinamična prošlost ljudskog rukovanja konopljom i njene implikacije na današnji zakonski status ove biljke. Iako je još od najranijih kineskih zapisa hvaljena kao vrlo korisna biljka velikog uporabnog potencijala, bilo u izradi tekstila, medicini ili proizvodnji hrane i ulja, specifične povijesne okolnosti uzrokovat će njeno postepeno odbacivanje. Ovaj proces može se pratiti u barem dvije zasebne povijesne "cjeline". Prva od njih vezana je uz razdoblje kolonijalizma kada uvođenjem hašiša u europski javni diskurs počinje svojevrsna orijentalizacija konoplje, koja u ovom razdoblju na sebe prima svu stereotipiziranu višeznačnu simboliku pripisivanu Orijentu. Druga povijesna cjelina obuhvaća razdoblje kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća, točnije od razdoblja ukidanja američkog robovlasničkog sistema o kojem je ovisila američka industrija konoplje; preko prebacivanja papirne, tekstilne i užarske industrije na druge prirodne, a kasnije i umjetne sirovine; dokinuća američke prohibicije alkohola i potrebe da se zbrine njen birokratski aparat; jačanja ksenofobne i anti-meksičke atmosfere u Americi ranog dvadesetog stoljeća; pa sve do konačne prohibicije konoplje prvo na američkoj, a potom i svjetskoj razini.

Ključne riječi: konoplja, kanabis, prohibicionizam, orijentalizam

1. Uvod

Nije pretjerano reći da je malo koja je biljka u posljednjih pola stoljeća podigla toliko prašine u svjetskoj znanstvenoj, ali i široj javnosti kao što je to slučaj s konopljom. Danas gotovo da i nema struke ni znanosti u koju se, na ovaj ili onaj način, nije uvukla ova rasprava: liječnici i farmaceuti se spore oko njenih terapijskih potencijala u liječenju brojnih bolesti; inženjeri sve češće zagovaraju njen industrijski potencijal u brojnim tehničkim

* Tekst je napisan 2015. godine kao diplomski rad na Katedri za antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod mentorstvom dr. sc. Tarika Kulenovića.

područjima, od građevine i biokemijske znanosti do tekstila i proizvodnje svakodnevnih uporabnih predmeta; psiholozi istražuju njen utjecaj u borbama protiv ovisnosti i depresije; ekonomisti računaju mogućnosti prihoda od svake od njenih mogućih uporaba; sociolozi promatraju njenu "rekreativnu" uporabu kroz prizme različitih stupnjeva devijantnosti; politolozi se bave inicijativama za njenu legalizaciju u brojnim zemljama. Sve je ovo popraćeno od strane medija, koji danas gotovo svakodnevno objavljuju manje ili više ideološki nabijene vijesti o najnovijim otkrićima raznih znanstvenika.

Pitanje koje se sada može legitimno povući jest – što ovoj cijeloj raspravi o konoplji može ponuditi antropologija? Odgovor je, dakako, višestruk. Prvo, antropološki pristup izučavanju konoplje osvještava da se povijest ljudskog odnošenja prema ovoj biljci nikako ne može svesti na razdoblje od posljednjih nekoliko desetaka godina, te da je današnji vrlo dinamičan i neujednačen stav javnosti kada je riječ o upotrebi konoplje između ostalog i produkt višestoljetnog prepiranja i kulturološkog sukoba različitih civilizacija. Drugo, interpretativnost antropološkog pristupa nudi se kao vrlo koristan analitički alat za proučavanje i one malo "svježije" povijesti uporabe konoplje, pogotovo kada je riječ o recentnoj povijesti prohibicije ove biljke. S tim u svezi moram napomenuti da će u ovom radu u govoru o prohibiciji kao teorijski okvir biti korišten koncept *semantike prohibicije* kojeg je sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća u istoimenom tekstu razradio talijanski autor Giancarlo Arnao. Ukratko, ovaj autor analizirajući UN-ovu *Jedinstvenu konvenciju o narkoticima* iz 1961. pokazuje da je podjela tvari na "dopuštene" i "nedopuštene" konvencija koja se gotovo uvijek opravdava nekim "objektivnim" razlozima o štetnosti, iako su ti razlozi često nategnuti i u odnosu na neke druge, opasnije, dopuštene tvari – besmisleni. (Arnao 1996). Glavni cilj ovog rada biti će pokušaj ukazivanja na to kako ova situacija može biti jako opasna, pošto nedosljednost u definiranju tvari koje bi trebale predstavljati "stvarnu" opasnost za pojedinca i društvo može dovesti do toga da se u interpretaciju neke tvari kao "štetne" upletu i neke druge agende, inače nepovezane i nebitne za cijelu problematiku, a posljedice toga mogu biti jako štetne.

2) Najranija otkrića i difuzija znanja o uporabi konoplje

2.1. Prvi kudeljari: izlazak iz Kine i/ili višestruko porijeklo

Kada je riječ o prvim počecima ljudskog rukovanja konopljom tumačenja su vrlo raznolika i iznijansirana. Tijekom proteklih pedesetak godina ovo je pitanje zaokupljalo maštu brojnih istraživača i entuzijasta različitih profesionalnih pozadina što je, dakako, rezultiralo i ponekad vrlo različitim interpretacijama prvih čovjekovih kontakata s ovom biljkom. No unatoč raznolikosti pojedinih tumačenja, čini mi se da se teorije o počecima korištenja konoplje mogu grubo svrstati u dva široka pravca: ideje o *višestrukome porijeklu* i one o *kineskom porijeklu* uporabe konoplje. Iako danas sve više arheoloških i lingvističkih dokaza ide u prilog ovom drugom tumačenju, u nastavku teksta ukratko ću izdvojiti osnovne postavke oba pravca.

Sula Benet, poljska antropologinja koja je djelovala sredinom dvadesetog stoljeća smatra da je malo vjerovatno da je konoplja "otkrivena" na samo jednom geografskom prostoru odakle se znanje širilo dalje. Vjerojatnije je, kaže ona, da se ovo otkriće korisnosti konoplje za vlakna i/ili hranu dogodilo u nekoliko navrata na različitim i nepovezanim geografskim prostorima i vremenskim kontekstima, te da su kasnijim kontaktima ta znanja i vještine obrade razmjenjivane i nadopunjavane (usp. Benet 1975:27.) Uzme li se u obzir da je konoplja već milijunima godina bila afirmirana kao vrsta u vremenima kada je rod *Homo* tek započinjao svoj evolucijski hod po Zemlji, te da se radi o vrlo žilavoj i agresivnoj biljci koja se oprašuje vjetrom, ovakav zaključak uopće ne začuđuje. Ipak, to što je konoplja možda i bila prisutna na više različitih krajeva, barem na Euroazijskom prostoru, ne znači nužno i da je na svim ovim prostorima bila korisna čovjeku. Govoreći o "pripitomljavanju" konoplje, ruski botaničar Nikolaj Vavilov razlikuje četiri faze: u prvoj konoplja raste divlja na svakakvim terenima. U drugoj fazi biljka se rasprostranjuje i bolje uspjeva na plodnijim terenima. U trećoj fazi čovjek otkriva divlju biljku i povremeno se njome služi, a u četvrtoj je planirano sadi. Pošto je njegova glavna intencija bila da pronađe krajnje geografsko porijeklo svih kultiviranih biljaka pažnju je u najvećoj mjeri posvetio prvim dvama fazama, i na temelju pretpostavke da je najstarije geografsko porijeklo neke biljke ono na kojemu nalazimo najveću genetičku raznolikost unutar vrste zaključio da je "pradomovina" konoplje smještena na području jugozapadne

Azije, negdje između Kine i Indije, gdje se pojavila na nekoliko međusobno neovisnih lokacija. (usp. Vavilov 1987:106)

Premda možemo vjerovati da je konoplja zaista bila rasprostranjena na relativno velikom geografskom prostoru davno prije razvoja anatomski modernog čovjeka, kada je riječ o prvim počecima njene upotrebe suvremenija arheološka, etnografska i lingvistička istraživanja sve više podupiru tezu o njenom kineskom otkriću.

Još 1897. u vremenu japanske okupacije Tajvana, arheolog Yoshinori Ino iskopao je prve artefakte na lokaciji koja će postati jedno od najvažnijih Tajvanskih arheoloških nalazišta. Riječ je o arheološkom lokalitetu u blizini mjesta Yuan-shan¹, na kojemu je pronađen golem broj materijalnih ostataka različitih kultura i ljudi koji ovdje boravili i ovuda prolazili u širokom vremenskom rasponu od kasnog mezolitika pa sve do mlađeg brončanog doba. (usp. Yen-Ho Wu 1968:106). Točno šezdeset godina nakon otkrića ovog lokaliteta druga dva japanska istraživača, Kanaseki i Kokubu, među najstarijim artefaktima pronađenim na nalazištu Yuan-shan datiranima na 10.000-12.000 godina prije sadašnjosti, prepoznali su ono što danas dio istraživača i historičara konoplje smatra naranijim dokazima ljudskog rukovanja ovom biljkom (usp. Abel 1980:7, Nelson 2000:9). Premda je pretjerano zaključivati da je ovdje riječ o sigurnim dokazima budući se radi o tek nekoliko izrazito loše očuvanih fragmenata lončarije ukrašenih utiskivanjem vlakana na vanjsku stijenu posuda, te o nekoliko kamenih štapova za koje se pretpostavlja da su služili za odvajanje vlakana od stabljike, bilo je ovo dovoljno da se zaigra mašta istraživača te da se povuku pitanja o tome jeli ljudska upotreba konoplje starija ili barem jednako stara kao i sjedilački način života, te jesu li ovi drevni stanovnici Tajvana zaista bili prvi "kudeljari".

1923. godine švedski arheolog Johan Gunnar Andersson objavio je slično otkriće u provinciji Honan u središnjoj Kini. Anderson je također pronašao dijelove lončarije ukrašene tragovima vlakana za koja je tvrdio da su bila konopljina. Ovi ostaci kasnije su datirani C14 metodom na između 5800 i 6200 godina prije sadašnjosti, što ih na vremenskoj crti smješta u vrijeme Yang-shao kulture prepoznatljive upravo po ukrašenoj

¹ Yuanshan nalazište ne treba miješati sa Yuanshan kulturom, čiji su ostaci također pronađeni na ovom lokalitetu, no datirani su na 4500-5000 godina prije sadašnjosti.

lončariji. Brojna kasnija istraživanja pokazala su da se ova kultura protezala diljem doline Žute rijeke sve do sjeverozapadne Kine (usp. Li 1975:293). 1953. godine otkriven je lokalitet Banpo u sjevernijoj provinciji Shaanxi, još jedno važno nalazište ostataka Yang-shao kulture u na kojemu su opet pronađeni ovaj put nešto kompletniji i očuvaniji ostaci keramike sa istim utiscima datirani na između 6225 i 5430 godina prije sadašnjosti. Nekoliko godina kasnije u blizini Banpoa pronađene su i fine igle od kosti, a u jednoj od grobnica u zemlji je bio vidljiv otisak tkanine. (usp. Fleming i Clarke 1998:82). Da se konoplja nastavila koristiti i u brončanom dobu potvrđuju i nalazi oružja iz vremena dinastije Shang (3764-3120 prije sadašnjosti) na kojima se također razabiru tragovi tkanine, kao i na bodežu pronađenom u grobnici u Ning Xianu u provinciji Gansu, datiranom na oko 2900-2800 prije sadašnjosti (ibid:83)

Iz ovih nekoliko najranijih nalaza već se naziru glavni problemi i ograničenja arheologije kada je riječ o tumačenju prošlosti uporabe konoplje. Kao i s većinom ostalih materijala životinjskog i biljnog porijekla, konopljin "rok trajanja" ograničen je na svega par tisuća godina, i to u idealnim uvjetima. Moglo bi se reći da je upravo biorazgradivost i ekološka prihvatljivost konoplje - na kojoj danas inzistiraju brojni aktivisti koji se bore za uskrnuće ove industrijske grane - ono što arheolozima stvara muke u tumačenju njene prošlosti. Ne čudi stoga da je najstariji pronađeni komad tkanine od konoplje star "samo" oko 2500 tisuće godina. Radi se o tkanini pronađenoj 1972. u grobnici u Anyangu u provinciji Honan, a povezuje se s vremenom dinastije Zhou (ibid:83).

Osim navedenih arheoloških podataka, dokaze za tezu o kineskom porijeklu uporabe konoplje nalazimo i u brojnim kineskim drevnim tekstovima. U Knjizi Poezije (*Shu King* ca. 200 pr.n.e) navodi se da je "u provinciji Shantung zemlja bila bijela i bogata svilom, konopljom, borovima i neobičnim kamenjem" (usp. Abel 1980:5). Drugi važan spis, dokument koji propisuje poželjne obrasce ponašanja u drevnom kineskom društvu - Knjiga Rituala (*Li Chi* ca. 200 pr.n.e) nalaže da u slučajevima gubitka člana obitelji svi ožalošćeni moraju nositi odjeću napravljenu od konoplje – iz respekta prema mrtvima (usp. Li 1975:294). Premda ovi spisi jasno ukazuju na to da je i prije početka naše ere uporaba konoplje za vlakna u Kini bila vrlo rasprostranjena i uobičajena, zanimljivo je da se najiscrpniji, a možda i najstariji tekstovi o konoplji ne referiraju na "industrijske"

kapacitete kanabisa, već na njegov medicinski i terapijski potencijal.

Da je konoplja bila vrlo dobro poznata Kinezima još prije više od četiri tisuće godina, i to ne samo po svojim izdržljivim vlaknima nego i kao lijek, pokazuje nam *Pen Ts'ao* - najstarija poznata svjetska farmakopeja koju je navodno u drugom tisućljeću prije naše ere sastavio kineski vladar Shen-nung. Premda datiranje ovog djela ne treba shvatiti suviše doslovno budući da original danas ne postoji te da najstarija pronađena verzija djela nije starija od 2000 godina, većina autora se slaže da ne treba sumnjati u njegovu iznimnu starinu pošto se radi o spisima koji navode i objašnjavaju djelovanje više od nekoliko stotina biljaka na zdravlje čovjeka. Ovako opsežan i sistematičan dokument nikako nije mogao nastati "preko noći", a vjerojatno je rezultat višestoljetnih istraživanja i eksperimentiranja u drevnom kineskom društvu (usp. Grinspoon i Bakalar 1997:25, Abel 1980:5). U kineskim predajama Shen-nung je svojevrstan kulturni heroj, "otac kineske poljoprivrede" koji je Kinezima otkrio tehnike obrade zemlje i uzgoja svih poznatih kultura. Prema legendi iz *Pen ts'aoa*, za vrijeme svoje vladavine Shen-nung primijetio je da usprkos svim nastojanjima lokalnih svećenika da osiguraju zdravlje u zemlji, ljudi svejedno oboljevaju. Zabrinut ovom pojavom, ali i ohrabren svojom nadnaravnom sposobnošću da golim očima vidi procese koji se događaju unutar vlastitog organizma, Shen-nung sam sebe podvrgava nizu eksperimenata kojima pokušava dokučiti kako koja biljka utječe na pojedine organe u tijelu. Unoseći u sebe i do sedamdeset otrova dnevno, car s lakoćom otkriva lijekove za sve učestale zdravstvene probleme koji su mučili drevne Kineze. U njegovim promišljanjima i analizama posebno mjesto posvećeno je biljci *ma*, kineskom nazivu za konoplju. U *Pen ts'aou* navodi se da je *ma* vrlo popularan, ali i snažan lijek pošto istovremeno sadržava i *yin* i *yang*. Uvođenje koncepta *yinga* i *yanga* u diskurs drevnih Kineza pripisuje se jednom drugom važnom mitskom vladaru – caru Fu-hsiju, koji je prema legendi zaslužan za "izum" civilizacije i izbjavljenje Kineza iz hobbosovskog prirodnog stanja životinjskog bezvlašća i nesigurnosti. U svojem nastojanju da uvede red u kaos, Fu-hsi dijeli sve živuće stvari na svijetu na muški i ženski princip – *yang* i *yin*. Iz ovog dualističkog principa nastaje koncept dviju suprotstavljenih sila: *yina*, koji simbolizira pasivni i donekle negativni utjecaj u prirodi; i *yanga*, koji simbolizira aktivni i pozitivni utjecaj. Kada su ove dvije sile u organizmu

uravnotežene, tijelo je zdravo. No čim jedna prevlada nad drugom nastaju problemi. Pošto konoplja kao dvodomna biljka sadržava oba principa njena upotreba u početku je bila vrlo ograničena. Rješenje ovog problema navedeno je upravo u *Pen ts'aou*, gdje Shen-nung savjetuje da *ma* za medicinske svrhe koja će se uzgajati u Kini mora biti isključivo ženska biljka jer ona proizvodi puno više ljekovite tvari od muške. Pošto se, dakle, radi o biljci koja sada kada je spolno probrana sadrži isključivo yin, trebalo ju se primjenjivati na bolesti uzrokovane nedostatkom ovog principa - poput menstrualnih bolova, beri-beri, malarije, reume, konstipacije, odsutnosti duha itd. (usp. Grinspoon i Bakalar 1997:25) Ipak, Sheng-nung navodi i neke negativne nuspojave ekscesivnog korištenja konopljinih cvjetova (*ma-fen*), govoreći da u većim količinama izaziva "priviđanje vragova". No ukoliko se koristi umjereno tokom dužeg vremenskog perioda *ma* olakšava tijelo i omogućuje komunikaciju s duhovima. (usp. Li 1975:230)

Govoreći o počecima medicinske uporabe konoplje u Kini svakako treba spomenuti i priču o prvom poznatom anesteziologu – liječniku Hua T'ou. U Knjizi kasnog Hana navedeno je da je ovaj liječnik još u drugom stoljeću naše ere izvodio komplicirane kirurške zahvate a da pritom njegovi pacijenti ne bi osjetili ni trunke boli. Ovo mu je uspijevalo uz pomoć čudnovatog biljnog pripravka pod nazivom *ma-yo*, koji je zapravo bio ekstrakt vrhova cvijeta ženske biljke konoplje pomiješan sa vinom (usp. Abel 1980:10). Iako je iz današnje perspektive teško prihvatiti da je obamrlost tijela uzrokovana kanabisom i vinom mogla biti toliko izražena da pacijent ne osjeća baš ništa, ne treba zaboraviti da je ovdje ipak riječ o *prvoj* poznatoj anesteziji prije koje su se operacije izvodile "na živo", te da je u odnosu na količinu boli uzrokovanu takvom operacijom zahvat pod utjecajem *ma-yoa* vjerojatno bio revolucija.

Treća skupina dokaza za kinesko porijeklo konoplje može se pronaći u lingvističkim analizama spomenutih, ali i brojnih drugih drevnih kineskih tekstova koji uključuju osvrt na njenu uporabu. Zanimljivo je da je možda najiscrpniju jezikoslovnu analizu spomena konoplje u staroj Kini izradio svestrani kineski profesor paleobotanike sa američkom adresom, Hui-Lin Li. Prema njegovom članku izloženom 1973. na kongresu o međukulturalnim perspektivama uporabe kanabisa održanom u

Chicago², Kinezi od početaka pisane riječi imaju vrlo širok spektar različitih pojmova koji se referiraju na različite dijelove ili aspekte jedne te iste biljke. Originalna i primarna upotreba konoplje, prema ovom autoru, bila je za vlakna. U arhaičnom kineskom pismu, znak *ma* bio je ideogram koji je predstavljao vlakna koja se suše pod krovom. Kasnije, kada su druge industrijske biljke za vlakna bile donešene iz južnijih predjela zemlje ovaj znak je nadišao svoje osnovno značenje i postao generički simbol za vlakna općenito, a konoplja je dobila prefiks *ta-ma*, u značenju "velika *ma*", ili ponekad *Han-ma* – "Kineska *ma*". Osim ovoga, već je u *Pen ts'aou* vidljivo da su Kinezi već u vrlo ranom periodu shvaćali da se radi o dvodomnoj biljci. Dok se naziv *ma* koristio za konoplju općenito, termin *hsi* je označavao mušku a *chu* žensku biljku. Također, različiti su bili i znakovi za cvjetove muških (*p'o*) i ženskih biljaka (*fen* ili *pen*), a za sjemenke se rabio izraz *ma-jen* (usp. Li 1975:235).

Iz svega navedenog razvidno je da je znanje o konoplji kao važnoj industrijskoj, ali i medicinskoj sirovini bilo vrlo rašireno diljem doline Žute rijeke u vremenima kada su Europljani možda tek nagađali o njenim svojstvima. Ipak, ni jedno od ovih kineskih revolucionarnih otkrića kada je riječ o uporabi konoplje nije bilo toliko važno za popularizaciju ove biljne kulture van granica Kine poput onoga koje će biti obrađeno u sljedećem poglavlju. Riječ je o izumu papira.

2.2. Izum papira

Kada je 1439. Johannes Guttenberg pomoću svojeg najnovijeg tehnološkog dostignuća otisnuo prve stranice Biblije, vjerojatno nije bio ni svjestan implikacija koje će njegov izum imati na razvoj ljudske svijesti. Tiskarski stroj, kao svojevrsan "Internet renesanse" omogućio je puno bržu disperziju znanja i ideja dostupnih u tiskanim knjigama nego što bi to ikada bilo moguće starim metodama prepisivanja. Ipak, danas je malo poznato da ovo revolucionarno otkriće svoje postojanje duguje jednom drugom, mnogo starijem izumu – papiru od konoplje.

Prema legendi navedenoj u ranije spomenutoj Knjizi kasnog Hana, ovo otkriće pripisuje se markizu Ts'ai Lunu koji je 105. godine radio kao državni službenik. Ernest Abel u svojoj

² Ovaj članak, naslovljen *The Origin and Use of Cannabis in Eastern Asia Linguistic-Cultural Implications* 1975. je uklupljen u monografiju *Cannabis and Culture* koju je uredila Vera Rubin.

monografiji naslovljenoj *Marijuana: the first 12.000 years* prenosi ovu legendu koju u nastavku teksta iznosim u cijelosti.

Prema ovoj priči, nitko zapravo ne zna kako je Ts'ai Lun došao na ideju papira od konoplje, procesa koji je uključivao mljevenje konopljinih vlakana koja su naknadno bila pomiješana sa korom duda. Kada bi se u smjesu dodala voda, isprepletene vlakna bi isplivala na površinu. Vlakna bi se potom sakupila u kalupe gdje bi ih se sušilo u svojevrsnoj preši. Krajnji produkt bio je sirov, tamni papir na kojemu se moglo pisati bolje i lakše nego na dotadašnjim pločama od drva i bambusa. Oduševljen svojim otkrićem, Ts'ai Lun predstavlja svoj izum javnosti. Ipak, suprotno od njegovog očekivanja nitko ne prepoznaje važnost njegovog papira, a njegovi kolege službenici ismijavaju ga i rugaju mu se. Tužan i ljut zbog ovakvih reakcija, Ts'ai Lun se ipak ne predaje i shvaća da je jedini način da uvjeri ljude u važnost svog otkrića – prevara. Objavljuje da ne samo što je njegov papir koristan za pisanje, već ima i sposobnost da oživi mrtvace! Nedugo nakon toga, uz pomoć nekoliko istomišljenika Ts'ai Lun simulira vlastitu smrt, te biva živ zakopan (uz slamku od bambusa koja mu je omogućavala dovod zraka) na veliku žalost svoje obitelji i bližnjih. Ubrzo nakon "pogreba" njegovi suučesnici u ovoj predstavi govore ožalošćenoj obitelji o navodnom čarobnom svojstvu papira. Obitelj se, iako skeptična, odlučuje dati šansu ovom receptu za oživljenje, te iznad Ts'ai Lunovog groba pale velike količine papira. Kada napokon otkopaju i izvade lijes, na njihovo zaprepaštenje "mrtvac" se diže iz groba. Nakon ovoga, njegov izum papira konačno u javnosti dobiva značenje koje i zaslužuje, a sam Ts'ai Lun postaje poznata ličnost i živi relativno lagodno sve dok ne biva upleten u sukobe na razini državnog vrha zbog čega, razočaran u sve, na kraju popije otrov (usp. Abel 1980:7).

Iako danas zahvaljujući arheološkim nalazima znamo da je papir bio prisutan u Kini barem sto godina prije vremena kada je navodno živio njegov izumitelj³, postojanje legende o izumu papira u kineskoj predaji svakako svjedoči o važnosti koju su drevni Kinezi pridavali ovom otkriću. Osim toga, činjenica da ne postoje arheološki ni pismeni podaci o korištenju i izradi papira van Kine sve do petog stoljeća kada se upute o izradi papira pronalaze u Japanu⁴ svjedoči o tome da su stari Kinezi vjerojatno

³ Nalaz Yumen Pass – pronađen papir iz 8. stoljeća prije naše ere.

⁴ Riječ je o knjizi uputa za izradu papira koju potpisuje Kamisuki Chohoki – *A handy guide to papermaking*

vrlo dobro shvaćali implikacije uporabe papira te da tajne ovog zanata nisu olako dijelili s drugim narodima. Tek su krajem osmog i početkom devetog stoljeća Arapi počeli raditi svoj papir i širiti znanje o njegovoj izradi, što je do 12. stoljeća osim uspostave pogona za proizvodnju papira diljem arapskog svijeta rezultiralo i osnivanjem tvornica papira u maurskim gradovima na Pirinejskom poluotoku odakle se znanje o izradi papira od konoplje proširilo po čitavoj Europi. Upravo će ova vrsta papira, napravljena po uzoru na Ts'ai Lunov model izrade, biti standard sve do sredine devetnaestog stoljeća.

2.3.Indoiranski narodi i širenje znanja o konoplji

Iako je kinesko otkriće procesa za proizvodnju papira od konoplje ključan povijesni trenutak koji je uzrokovao podizanje nasada ove "industrijske" biljne kulture diljem poznatog svijeta, ovo nipošto nije bio prvi put da znanja o konoplji prelaze granice "Carstva sredine". Ne ulazeći detaljno u kompleksnu problematiku istraživanja prošlosti i pradomovine Indoeuropskih naroda, u sljedećem ću poglavlju nastojati pokazati kako su upravo potomci ovih naroda⁵, točnije njihovog Indoiranskog ogranka, vjerojatno zaslužni za širenje znanja i vještina uporabe konoplje diljem Euroazijskog geografskog prostora.

Kada govorimo o prošlosti Indoeuropskih naroda autor kojeg svakako treba spomenuti jest J.P. Mallory. Na temelju lingvističkih analiza on smatra da su još u najranijem protoindoeuropskom vremenu postojala barem dva "žarišta" iz kojih su nastali preci svih današnjih Indoeuropskih jezika. Prvo je obuhvaćalo južniji pojas između Balkana i istočnih obala Kaspijskog jezera, a drugo sjeverni pojas na području od Dnjepra i Visle do Skandinavije i Rajne. Uz prvi pojas Mallory je smjestio grčku, armensku i indoiransku jezičnu protojezgru, a uz drugi slavensku, baltsku, germansku te možda i italsku i keltsku. Kasnijim migracijama govornici indoiranske jezične skupine stižu na prostor središnje Azije, o čemu nam danas svjedoči golem broj utvrđenih arheoloških dokaza pronađenih na ovom prostoru. Arheološki kompleks Baktrija-Margijana⁶ (eng. BMAC – *Bactria-Margiana Archaeological Complex*) datiran na oko 2300.-1700.

⁵ Teško je govoriti o indoeuroljanima kao konkretnom "narodu". Riječ je o znanstvenoj konstrukciji utemeljenoj na lingvističkim analizama danas živućih naroda.

⁶ Obuhvaća prostore današnjeg sjevernog Afganistana, istočnog Turkmenistana, južnog Uzbekistana i zapadnog Tadžikistana.

pr.n.e. svjedoči upravo o ovom vremenu, a među golemim brojem otkrivenih nalaza i lokaliteta koji potvrđuju da se radi o indoiranskom kulturnom kompleksu⁷ jedan je posebno važan za razumijevanje povijesti uporabe konoplje. Riječ je o lokalitetu Togolko 21 smještenom na području današnjeg istočnog Turkmenistana kojeg je sedamdesetih godina prošlog stoljeća otkrio sovjetski arheolog Viktor Sarianidi. Na ovom lokalitetu pronađen je cijeli ritualni kompleks za proizvodnju napitaka od enteogenih biljaka, među kojima je, dakako, prevladavala konoplja. (usp. Mallory 1989:295-296). Kako je ovo jedan od najstarijih posvjedočenih nalaza o uporabi konoplje pronađen van Kine, njegova važnost leži u tome što nam daje za pravo da pretpostavimo da su drevni preci današnjih Iranaca i Indijaca u svojim migracijama, vjerojatno u kontaktu sa najzapadnijim kineskim narodima ili s drugim centralnoazijskim narodima koji su s njima bili u kontaktu, upoznali svojstva konoplje koju su u daljnjim pohodima širili sve dalje na jug i jugoistok Azije. Ne čudi, stoga, da zapise o upotrebi konoplje nalazimo i u temeljnim djelima indijske i perzijske kulture.

U jednoj od očuvanih knjiga Aveste (ca 10.-5. st. pr.n.e.), temeljnog djela zoroastrijske religije i perzijske predislamske kulture, navodi se *bhanga* – napitak pripremljen od konoplje, kao rješenje za neželjenu trudnoću, abortus. Pošto je, u ovom slučaju, jedina (očuvana) navedena funkcija upotrebe konoplje vezana više uz smrt nego uz život, da se iščitati donekle negativno vrednovanje konoplje u zoroastrijskom svjetonazoru. Ovakvu interpretaciju potvrđuje i Mircea Eliade, poznati rumunjski povjesničar religije koji je u svojoj karijeri najveću pažnju posvetio izučavanju šamanskih praksi i rituala naroda diljem svijeta. Eliade navodi još dvije reference na konoplju iz drevnih perzijskih tekstova. U jednom slučaju, za Ahuru-Mazdu se navodi da je "bez konoplje i transa", a u drugom govori se o "demoniziranoj biljci konoplji". Prema njemu, to što službena zoroastrijska dogma osuđuje uporabu konoplje upravo je razlog za vjerovati da je njena uporaba bila raširena u razdoblju kada su Aveste pisane. (usp. Eliade 1972:400)

U hinduističkoj Indiji, s druge strane, uz konoplju se vezuju potpuno drugačije konotacije. Prema jednoj indijskoj legendi, konoplju (*Bhang*) je otkrio Šiva kada je nakon sudjelovanja u

⁷ Između ostalog riječ je o svjedočanstvima o kultu vatre i slikovnim svjedočanstvima o božanstvima iz indoiranske religije.

obiteljskoj prepirci iznerviran otišao šetati poljima. Kada mu je već postalo vruće od šetnje, Šiva se sklanja u hlad jednog velikog bhanga. Nakon izvjesnog vremena posvećenom proučavanju ove čudnovate biljke, Šiva je odlučuje probati. Čim je prvih nekoliko listova stavio u usta oduševljava se i prihvaća bhang kao svoju glavnu hranu, a sebe proziva "Gospodarom Bhanga". (usp. Abel 1980:13). Ovdje je važno napomenuti da termin "bhang" u hinduističkim tekstovima ima dvostruko značenje, ovisno o kontekstu. U nekim slučajevima, poput ovog gore navedenog, riječ se odnosi na sirovu, "živu" biljku konoplje, dok se u drugima termin referira na posebnu vrstu tradicionalnog indijskog pića u kojemu je konoplja jedan od glavnih sastojaka. Upravo je intoksikacija putem bhanga ujedno i najčešći način konzumacije konoplje u Indiji, toliko ukorijenjen u svjetonazoru Indijaca da su ga mnogi zapadnjaci često tumačili kao "hinduistički alkohol". Govoreći o utkanosti kanabisa u hinduističku kulturu i svjetonazor, Ernest Abel navodi niz običaja koji do danas njeguju tradiciju konzumacije ovog enteogenog napitka. Neki od istaknutijih primjera uključuju povezanost bhanga sa običajima vezanim uz vjenčanja, poput obaveze oca mladoženje da na svadbi osigura dovoljno bhanga za sve uzvanike jer u suprotnom riskira da zli duhovi razvrgnu brak mladenaca. U jednom drugom slučaju autor navodi da je svaki dobar domaćin obavezan svoje goste ponuditi bhangom, jer će u suprotnom biti protumačen ili kao jako siromašan, ili kao vrlo neobziran i zločest. (usp. Abel 1980:33). Premda su u njegovoj ranije spomenutoj knjizi uz navedene naznačeni i brojni drugi primjeri, bitno je napomenuti da se ovdje ipak radi o monografiji napisanoj prije više od trideset godina. Uz to, svi navedeni primjeri pisani su u svojevrsnom "etnografskom prezentu" i bez pozivanja na terensku građu pa ih ovdje ne navodim kao činjenice, već više kao ilustracije. Činjenica jest da zbog današnjeg zakonskog statusa konoplje u Indiji zadnjih nekoliko desetljeća istraživanja o ovoj i sličnim temama nisu bila provođena, pa je do nekih recentnijih znanstvenih informacija gotovo nemoguće doći. Nije ovo slučaj samo s Indijom – pošto je konoplja ilegalna u većini svjetskih zemalja, svakom potencijalnom izučavatelju ove biljke i njene upotrebe uvelike je otežan proces prikupljanja sredstava, nužan za početak bilo kakvog ozbiljnog istraživanja. Pa ipak, činjenica je i da su Indijski zakoni po ovom pitanju dosta "labaviji" od zakona

većine europskih zemalja, te da se upotreba bhanga na tradicionalnim svečanostima i danas tolerira⁸ od strane države svakako upućuje na duboku ukorijenjenost bhanga i konoplje u svjetonazor današnjih Indijaca. Ovome svjedoče i brojni hinduistički sveti i popularni tekstovi. Tako se u *Atharvavedi* konoplja navodi kao jedno od "pet carstava bilja... koje nas rješava tjeskobe" (Atharvaveda 6.15). U *Dhurtasamagamai*, popularnom indijskom dramskom djelu zapisanom u 15. stoljeću, navodi se priča o dvojici muškaraca koji pred sucem odgovaraju za nered izazvan na tržnici. No korumpirani sudac ne želi tek tako izreći svoje mišljenje, već zauzvrat traži naknadu koju mu jedan od optuženika nudi u obliku *Indracane*, "hrane bogova" ili alternativnog naziva za bhang. Sudac prihvaća ponudu, uz komentar da ovo piće "uzrokuje zdrav apetit, izoštrava čula i djeluje kao afrodizijak" (usp Abel 1980:14). Bhang, doduše, nije jedini način konzumacije konoplje u Indiji, ali je svakako najpopularniji. Uz njega, koriste se još i *ganja* što su smrvljeni cvjetovi i *charas* koji je prikupljena smola biljke, ekvivalent onome što će kasnije u muslimanskom svijetu postati poznato kao *hašiš*. Dok se bhang, koji je u pogledu izmjene stanja svijesti najslabiji konopljin preparat, unosi u obliku napitka, ganja i charas se puše i mnogo su potentniji.

2.4. Skiti i dolazak konoplje u Europu

O tome koji su narodi prvi u Europi počeli upotrebljavati konoplju, bilo za vlakna ili u ritualne i medicinske svrhe, do danas se malo zna. Jedino što je izvjesno jest da se upotreba konoplje u kontekstu antičke Europe pojavila razmjerno kasno. Prve zapise koji se referiraju na ritualnu upotrebu plodova konoplje nalazimo kod Herodota u 5. stoljeću pr.n.e. U svojim opisima Skita, iranskog naroda koji je tokom prvog milenija pr.n.e. naseljavao široke prostore euroazijske stepe, Herodot opisuje i jedan vrlo zanimljiv pogrebni običaj koji uključuje ritualnu uporabu konoplje među Skitima nastanjenima sjeveroistočno od Makedonije. Prema Herodotovom tumačenju, radi se o svojevrsnoj komemoraciji koja se odvijala točno godinu dana od smrti nekog od Skitskih poglavara, a koja je zahtijevala žrtvu pedeset njegovih najbližih čuvara zajedno sa njihovim konjima. Njihova tijela potom su bila balzamirana, a unutarnji organi izvađeni i zamijenjeni različitim travama. Uređena trupa njihovih konja u

⁸ Više o današnjem zakonskom statusu konoplje u Indiji vidi u Dubreta 2005:33

punoj ratnoj spremi bila su nabodena na kolce u krugu oko poglavarove grobnice, a potom su na njih bili postavljeni i njihovi žrtvovani vlasnici kako bi i nakon smrti mogli paziti na svoga vođu. Nakon što je ovaj "formalni" dio obreda bio gotov, u blizini mjesta odigravanja podizani su mali šatori unutar kojih su Skiti stavljali užareno kamenje. Kada bi ih se dovoljno skupilo, na to kamenje bacali su plodove konoplje zbog čijih su para "zavijali od sreće" (Herodot 4.75). Premda je "Otac povijesti" u svojim bilježenjima nastojao biti što objektivniji, ne treba zaboraviti da su stari Heleni, unatoč povremenim dobrim trgovačkim odnosima, Skite generalno smatrali divljacima, te da je u ovako starim tekstovima izrazito teško odvojiti realno stanje stvari od predrasuda i mitologije. Upravo zbog ovoga se ovom Herodotovom svjedočenju o Skitskoj ritualnoj uporabi konoplje dugo nije predavalo previše pozornosti, barem ne u smislu nekakvog povijesnog dokumenta. No početkom dvadesetog stoljeća jedno drugo otkriće bacilo je skroz novo svjetlo na Herodotove zapise. 1929. ruski arheolog Sergej Ivanovič Rudenko u centralnosibirskoj dolini Pazirik među brojnim konjskim kosturima pronašao je i jedan ljudski na kojemu su bili vidljivi tragovi balzamiranja. Uz njega, pronađeno je i nekoliko komada odjeće ispletene od konopljinih vlakana. Ipak, najzanimljiviji nalaz među brojnim pronađenim artefaktima koji svjedoče o skitskoj svakodnevnici bila je i mala brončana posuda u kojoj su pronađene karbonizirane sjemenke konoplje (usp. Fleming i Clarke 1998:84).

Ovo otkriće nagnalo je mnoge autore da pretpostave da su znanja o svojstvima konoplje u Europu donijeli upravo Skiti. No tko su uopće bili Skiti, i od koga su oni saznali za svojstva konoplje? Kako bih odgovorio na ovo pitanje moram se kratko vratiti na ranije naznačenu Malloryjevu hipotezu o porijeklu Indoeuroljana. Prema njemu, indoiranski jezici pojavili su se u trećem tisućljeću pr.n.e. na velikom prostoru između Volge i Kazahstana, odakle su pomalo lutali prema jugu kroz proto-urbane zajednice središnje Azije. U drugom su tisućljeću pr.n.e. Indoiranskim jezikom govorila plemena južno od Kaspijskog jezera, a vjerojatno i u Afganistanu i sjevernom Pakistanu, odakle su se na kraju spustili na jug u dolinu Inda. Istodobno s tim događajima iranski se ogranak razvijao u stepi, a zatim je prenesen na jug u današnji Iran i Afganistan, dok je stepa uglavnom prepuštena istočnairskim plemenima. Ona su se proširila na istok do Jeniseja, i na zapad preko crnomorsko-

kaspijskog područja (Mallory 1989:339). Jedno od ovih istočnoiranskih nomadskih plemena bio je i narod *Saka* koji će u zapadnjačkoj historiografiji ostati zapamćeni kao Skiti. Proširivši se u 8.-7. stoljeću pr.n.e. iz centralne Azije na široko područje euroazijske stepe, "skitskosibirskog svijeta", Skiti su često bili u kontaktu s tadašnjim Europljanima. Svjedoče ovome i zapisi iz toga doba, od kojih veliku većinu potpisuje upravo Herodot. Ukratko, prema njemu Skiti su nomadska i stočarska plemena, vrsni strijelci i konjanici koji su, govoreći u kontekstu vremena, zahvaljujući svojim iznimnim konjaničkim sposobnostima mogli u jednom danu prijeći nevjerojatne udaljenosti. Osim što su konoplju poznavali kao enteogen, od konopljinih vlakana pleli su i najfinije tkanine koje "nekome tko nikad nije vidio konoplju ne bi izgledale drukčije od onih lanenih" (Herodot 4.74).

Ranije smo vidjeli, dakle, da je indoiranski ogranak nekadašnje apstraktne "protoindoeuropske" zajednice stigao na područje centralne Azije negdje oko drugog tisućljeća pr.n.e., o čemu svjedoči arheološki kompleks Baktrija-Margijana na kojemu su, među ostalim, pronađeni i dokazi da su tadašnji stanovnici ovog područja bili upoznati sa enteogenim svojstvima konoplje. Uvrste li se u ovu priču i Skiti kao "potomci" ovih protoindoiranaca, ranije postavljeno pitanje o tome tko je Skitima "otkrio" ova konopljina svojstva postaje suvišno. Naravno, nije nemoguće da su u višestoljetnoj etnogenezi iranskih naroda neka od ovih znanja bila i izgubljena pa ponovno pronađena u kasnijim skitskim pohodima na istok, no s obzirom na arheološke nalaze i relevantne teorije o porijeklu ipak se čini vjerojatnijim da su informacije o svojstvima konoplje cijelo vrijeme "tinjale" kroz etnogenezu iranskih naroda.

Sula Benet, pobornica teorije o skitskom porijeklu uporabe konoplje u Europi, smatra da je i danas u običajima nekih istočnih Slavena moguće vidjeti skitski utjecaj. Primjerice, ruski pogrebni običaj bacanja sjemenja konoplje u vatru uvelike asocira na spomenute Herodotove zapise. Također, poljska i litavska *semieniatka*, juha od konopljinog sjemena koja se tradicionalno jede za badnjak da bi se "spasile mrtve duše" također povezuje uporabu konoplje sa kultom mrtvih (Benet 1975:29). Ovakav slijed misli može biti dodatno osnažen uvrstimo li u raspravu i lingvističke analize. Prema Alemku Gluhaku, autoru *Hrvatskog etimološkog rječnika*, današnje riječi *konop* i *konoplja* vuku svoje porijeklo iz indoiranskog **kana-pus*, od kojeg je nastalo i grčko

kánnabις (*kannabis*) što je u svojem latiniziranom obliku *cannabis* postao i službeni termin za ovu biljku (Gluhak 1993:330).

No usprkos čestim kontaktima sa Skitima, iz Herodotovih zapisa vidljivo je da su se u njegovo vrijeme Grci tek upoznavali sa konopljom. U nastojanjima da čitatelju približi o čemu se radi, on govori: "Konoplja raste u Skitiji: vrlo je slična lanu; samo što je puno grublja i viša biljka: negdje raste divlja, a negdje se i uzgaja" (Herodot 4.74). Prema načinu ophođenja prema konoplji kod Herodota možemo uočiti svojevrstan heuristički pristup – kao da želi "obrazovati" svoje čitatelje o ovoj, do sada relativno nepoznatoj biljci. Osim toga, da u njegovo vrijeme ova biljna kultura nije bila baš rasprostranjena po Europi svjedoči i činjenica da je prvi idući zapis u kojemu se konoplja spominje od Herodota mlađi više od dvjesto godina. Radi se o zapisima Hiera II, vladara Sirakuze iz trećeg stoljeća pr.n.e. Između ostalog, u svojim spisima Hiero navodi kako umjesto u Kolhidu, crnomorsku regiju koja je do tada opskrbljivala Grke konopljom⁹, on svoje brodove radije šalje u dolinu rijeke Rhone jer je njihova konoplja kvalitetnija (Dubreta 2006:107). Vidimo dakle, da je dvjesto godina nakon prvog Europskog spomena o konoplji njen uzgoj već bio proširen na barem dvije europske regije, te da je vrlo brzo postala važan resurs za opskrbu brodova, i to resurs koji stari Grci nisu shvaćali olako - samo je konoplja najveće kvalitete mogla postati dio antičkog arsenala.

Iako su pragmatični Grci dakle vrlo brzo prepoznali "industrijske" potencijale konoplje, do prvih zapisa o njenim medicinskim i terapijskim funkcijama trebat će pričekati još neko vrijeme. Tek je u prvom stoljeću naše ere jedan drugi europski "otac" – ovaj put farmacije, Pedanije Dioskorid, u svojim zapisima o farmakološkim svojstvima raznih biljaka uključio i osvrt na konoplju. Ovaj grčki liječnik u službi Rimskog carstva autor je prve europske farmakopeje naslovljene *De materia medica* (objavljena 70. godine), europskog ekvivalenta kineskom *Pen ts'aou*. Knjiga obuhvaća opise više od 600 biljaka koje se mogu koristiti za najrazličitije zdravstvene probleme. Među njima, prvi put u zapadnoj farmakološkoj povijesti spomenuta je i konoplja. Iako Dioskorid o svojstvima konoplje ne govori puno, on navodi da ova biljka nije samo dobra za proizvodnju konopa, već i da

⁹ Ovo je također zanimljivo promotriti u kontekstu teze o Skitskom porijeklu konoplje, budući da je Kolhida bila pod jakim utjecajem ovog naroda.

"sok" njenog sjemena djeluje blagotvorno na upale uha, a može biti korišten i za smanjivanje seksualne želje. (Dioskorid 3.165)

Drugi važan rimski liječnik koji se nešto manje od sto godina nakon Dioskorida osvrnuo na utjecaj konoplje na čovjeka bio je Klaudije Galen (130-200). On navodi da su bogati Rimljani ponekad uživali u desertu napravljenom od konopljinog sjemena koji je uzrokovao "topao i ugodan osjećaj" kod svih koji ga pojedu. Ipak, Galen ne savjetuje pretjerivanje u ovom desertu, pošto konopljino sjeme ukoliko je uneseno u većim količinama "utječe na glavu, kojoj šalje tople i otrovne pare" (usp. Abel 1980:21).

No iako su Europljani, kao što vidimo, još u antici nagađali o nekim medicinskim, ali i enteogenim svojstvima konoplje - njihovo korištenje ove biljke više od narednih tisuću godina gotovo će se isključivo vezivati uz proizvodnju užadi, tekstila i opreme za brodove. Pragmatičnom europskom *logosu* ideje o psihoaktivnim aspektima uporabe konoplje ostati će nezanimljive sve do kraja osamnaestog stoljeća, kada će Napoleonovi vojnici nakon pohoda na sjevernu Afriku sa sobom kući donjeti jedno novo iskustvo konoplje proizašlo iz vrlo različitog kulturnog sklopa.

2.5. Konoplja u muslimanskom svijetu

Teza da su muslimani glavni "krivci" za otkriće i popularizaciju hašiša danas je vrlo popularna. Argumentacija za ovakvu pretpostavku obično ide ovako: Muhamed je eksplicitno zabranio konzumaciju fermentiranih alkoholnih pića. U to vrijeme, Arapi još nisu znali za psihoaktivna svojstva konoplje. Otkrivši ih nekih dvjesto godina nakon Prorokove smrti, uporaba hašiša brzo se proširila diljem muslimanskog svijeta pošto nije bila u konfliktu s Muhamedovim učenjem. (usp. Nahas 1982:815)

Iako, kao što ćemo kasnije vidjeti, nije sporno da se hašiš uistinu koristio u nekim pojedinim muslimanskim zajednicama, ovako sveobuhvatnu tezu ipak treba uzeti s dozom opreza. Prvo, pretpostavku da je hašiš izum srednjovjekovnih muslimana možemo kao točnu protumačiti samo u etimološkom smislu. Riječ *hašiš* danas je gotovo univerzalan naziv za potentan ekstrakt cvjetova ženske biljke konoplje, koji svoje korijene ima u arapskom jeziku gdje *hašiš* znači – divlja trava. U tom smislu, muslimani su svakako zaslužni za izum i popularizaciju ovog termina. Ipak, danas znamo da su stotinama godina ranije Indijci konzumirali istu ovu konopljinu smolu pod imenom *charas*, koji je

bio najpotentniji od tri konopljina pripravka poznata u hinduističkom kulturnom okviru.

Drugo, treba napomenuti da iako Muhamed zaista ništa nije govorio o konzumaciji konoplje, muslimanski učenjaci, vjerski vođe i autoriteti gotovo od samih početaka pisanja o hašišu osuđivali su njegovu upotrebu. Ovome svjedoči i najraniji poznati arapski tekst u kojem se ovaj pripravak spominje. Riječ je o knjizi *O otrovima* koju je početkom desetog stoljeća napisao arapski liječnik Ibn Wahshiah. Prema njemu, hašiš je toliko otrovan da ukoliko samo njegov miris dospije do nosnica on uzrokuje intenzivno "gorenje" lica i trajno sljepilo, a često i smrt! (Nahas 1982:816) Iako u svjetlu današnjih znanja možemo sa sigurnošću reći da ovaj liječnik nikada uživo nije vidio ono o čemu je pisao, značaj ovog zapisa leži u tome što nam prilično dobro ilustrira stav elite tadašnjeg Arapskog društva prema konzumaciji hašiša. Daljnja eksplikacija ovakvog stava može se pronaći u nešto novijim tekstovima. Primjerice, islamski teolog Ibn Hajar al-Haytami (1503.-1566.) u svom djelu *al-Fataawa al-Fiqhiyyah* pojašnjava zašto je hašiš muslimanima zabranjen. Prema njemu, Prorok nije zabranio samo alkohol nego sve vrste opojnih sredstava i relaksanata. Pošto hašiš izaziva opijenost i klonulost, svakako spada u ovu kategoriju što ga čini zabranjenim za sve muslimane. Jedini razlog, kaže on, zbog kojeg sam Muhamed nije zabranio ovaj opijat je činjenica da za vrijeme njegovog života on nije bio poznat (usp. *al-Fataawa al-Fiqhiyyah* 4.233).

Premda su, dakle, vizije ekscesivnog konzumiranja hašiša u Arapskom svijetu pretežito bazirane na kasnijim orijentalističkim konstrukcijama zapadnjaka, ovo nikako ne znači da je uživanje hašiša bilo strano srednjovjekovnim muslimanima. Najpoznatiji po ovoj praksi u zapadnoj, ali i islamskoj historiografiji ostali su Sufiji. Ovaj mistički red Islamske religije propagira važnost vlastitog, intimnog iskustva transcendentnog u kontrastu sa propovjedničkim dimenzijama Islama. Drugim riječima, prema Sufijima prava spoznaja Božanskog bića ne može se nikome prenijeti riječima ni govorom, ona se može postići isključivo osobnim kontaktom s Bogom. Ovaj osobni kontakt obično je popraćen stanjima transa uzrokovanim na mnoge načine – od asketizma, izgladnjivanja i lutanja do uživanja opijata - poput hašiša.

U Sufijskoj mitologiji hašiš zauzima posebno mjesto. Prema legendi, njegovo otkriće pripisuje se Hajdaru – perzijskom utemeljitelju sufijskog reda. Priča ide ovako: iako ranije nije

nikada napuštao prostore svojeg imanja na kojemu je živio zajedno sa svojim učenicima, jednog dana 1211. godine Hajdar je pao u depresiju i odlučio otići u šetnju po poljima. Kada se vratio, već zabrinuti učenici primijetili su na učiteljevom licu neobično blažen osmijeh. Osim toga, učitelj ih je sada po prvi puta pustio da uđu u njegove odaje. Kada su ga priupitali o čemu se radi i što je uzrokovalo ovakvo radikalnu promjenu u njegovom raspoloženju, Hajdar im priča kako je lutajući po poljima oko imanja primijetio jednu biljku koja odudara od svih ostalih. Dok su se sve druge biljke držale zajedno kako bi jedna drugoj stvarala hlad i zaštitu od jakog sunca, jedna je stajala na osami i plesala na njegovim zrakama. Znatiželjan, Hajdar odlučuje probati ovu biljku, a rezultat je stanje njegovog tijela i uma kojem upravo učenici svjedoče. Oduševljeni ovom pričom, sljedbenici mole Hajdara da im otkrije o kojoj se biljci radi. Oprezni učitelj odgovara im da hoće, no prvo mu se moraju zakleti da nikada neće otkriti tajnu hašiša nikome van reda Sufija. Nakon otkrića, Hajdar je navodno živio još deset godina hraneći se isključivo lišćem hašiša, a prije smrti naredio je učenicima da oko njegove grobnice posiju ovu biljku kako bi njegov duh i nakon smrti mogao šetati u hladu biljke koja mu je donjela toliko sreće u životu. (usp. Nahas 1982:816, Abel 1980:23)

Ukoliko se podsjetimo ranije ispričane indijske legende o Šivi, vidimo da priča o Hajdaru prilično vjerno slijedi ranije postavljeni hinduistički obrazac. Uzmemo li u obzir i mjesto radnje, Perziju, ne treba isključiti mogući hinduistički utjecaj na razvoj ove legende, ali ni mogućnost da se u oba slučaja radi o prežicima iz neke još starije indoiranske predaje. Naravno, preambiciozno bi bilo zaključiti na ispravnost ijedne od ovih pretpostavki bez daljnjih etnolingvističkih istraživanja, no čini mi se da je sličnost prevelika da ne bi bila spomenuta.

Jedan od najiscrpnijih opisa Sufijske uporabe hašiša sastavio je Ibn al-Baitar (umro 1248.), muslimanski botaničar rođen u današnjoj Malagi. Tijekom svojeg proputovanja Egiptom posjetio je vrt Kafur u Kairu, omiljeno okupljalište Sufija u kojem je konoplja rasla na svakom koraku. Al-Baitar zabilježio je dva načina na koji se hašiš priprema u Egiptu. Jedan je uključivao pečenje listova konoplje (*al-hasheesh*) dok se ne osuše, a potom bi ih se trljalo prstima dok se ne bi stvorila gusta smjesa koju bi Sufiji gutali poput tablete. Drugi način bio je vrlo sličan – dobivena smjesa pomiješala bi se sa sezamom i šećerom, a rezultat je bio elastična tvar nalik na današnju žvakaću gumu.

Ipak, al-Baitar nije baš s odobravanjem gledao na ove prakse. Nazivajući Sufije "ljudima najprostije klase" čije uživanje u hašišu "dovodi do ludila, nekad čak i smrti" al-Baitar još jednom potvrđuje kako srednjovjekovna muslimanska elita zapravo nikada nije odobravala korištenje hašiša kao nekakve alternative alkoholu. (usp. Abel 1980:25, Nahas 1982:818) Sufiji, s druge strane, stajali su na skroz suprotnome kraju muslimanske društvene hijerarhije. Ovi "hipiji srednjovjekovnog muslimanskog svijeta" kako ih naziva Ernest Abel, svojim su nastupom, ponašanjem i alternativnim vrijednosnim sklopom odudarali od društvenih konvencija svojeg doba, zbog čega su - kao što vidimo - bili često izloženi kritikama i osudama. Međutim, postoji i mnogo prizemniji razlog za sufijsko konzumiranje hašiša. Poznato je da su više društvene klase islamskog svijeta ipak povremeno uživali u vinu, unatoč Prorokovoj zabrani fermentiranih pića. Sufijskom životnom standardu ovo je bilo neizvedivo pošto je vino u muslimanskom svijetu bilo izrazito skupo. Konoplja, s druge strane, kao što vidimo na primjeru vrta Kafur – često je bila *besplatna*. Da bi se pripremilo "Haydarovo vino" kako su joj često tepali, trebalo je samo doći, ubrati, pripremiti i spiritualno putovanje može započeti¹⁰.

2.6. Muslimansko-europski kontakti: orijentalizacija hašiša

Gotovo od samih početaka pisanja o istoku i islamskim zemljama zapadnjaci su zauzimali specifičan, dvostruk stav prema Orijentu. S jedne strane, radilo se tu o opasnim i divljim zemljama; o mračnim i nejasnim ambijentima, čudnim običajima i još čudnijim ljudima; o "neciviliziranim" i krvoločnim plemenima koja svojim zakrivljenim oštricama prijete svemu što je na Zapadu sveto. S druge, pak, strane - Orijent se dugo nametao kao jedina alternativa uštogljenom ritmu Zapada. Mamio je pojedince malo zaigranije mašte svojom egzotikom; svojim začinima, okusima, mirisima; svojom erotičnošću i romantikom; svojom prisnošću i jednostavnošću; sve u svemu – svime čega je kod kuće nedostajalo. Ovo je (bio) klasični orijentalistički diskurs kojemu nisu uspjeli umaknuti ni velikani poput Dantea, Voltairea, Hugoa, Marxa - gotovo svak tko je perom ili kistom prošao preko granica poznatog svijeta upao je u semantičku mrežu koju su pleli mnogi

¹⁰ Zanimljivo je da svega nekoliko godina nakon al-Baytarovog posjeta Egipatski državni vrh uništava vrt Kafur. Riječ je o prvoj poznatoj "raciji" vezanoj uz zabranu uzgoja konoplje.

prije njega. Tek 1978. s dolaskom Edwarda Saida na svjetsku intelektualnu scenu Zapad počinje osvještavati da je ovakva interpretacija života na istoku konstrukcija, puka stereotipizacija i sredstvo samoidentifikacije Europljana u odnosu na orijentalnog Drugog, te da se u svemu tome uopće ne čuje glas onih koji na tom Orijentu zapravo i žive. Orijent, kao takav, stvoren je na Zapadu (usp. Said 1978:1-28).

Upravo unutar ovog klasičnog europskog orijentalističkog diskursa pojavile su se i prve priče o hašišu. Treba napomenuti - usprkos povremenim ranijim osvrtima na enteogena svojstva konoplje, Europljani se s arapskim hašišem upoznaju tek početkom devetnaestog¹¹ stoljeća kada se Napoleonove trupe vraćaju iz neuspjelog pohoda na Egipat i Siriju (1798.-1801.). Upravo njihove priče i osobna iskustva sa ovim "zabranjenim voćem" levanta potakli su brojne uglednike, prvo Francuze a potom i druge narode, da i sami istraže, a potom i napišu nešto o čarima ovog egzotičnog psihoaktivnog pripravka. Međutim, jedna je legenda u tolikoj mjeri utjecala na prosudbe Europljana kada je je riječ o hašišu da je gotovo nemoguće naći niti jedan osvrt na njegovu uporabu u kojem se ona ne spominje. Riječ je o legendi puno starijoj od Napoleonovog vremena, priči koju je još krajem trinaestog stoljeća na svojem proputovanju Bliskim istokom prema Kini zapisao Marko Polo.

Na putu kroz "zemlje Saracena", u blizini grada Kobiana¹² Marku Polu lokalno stanovništvo priča legendu o *Starcu iz planina*. Prema ovoj priči, u blizini grada Kobaina jedan je lokalni heretik na planini izgradio tvrđavu, i u njoj prekrasan rajski vrt u kojem teku "potoci meda, mlijeka i vina... prekrasne djeve plešu, pjevaju i sviraju". No njegov cilj nije nimalo naivan. Uz pomoć očaravajuće moći svojeg vrta, Starac okuplja vojsku fanatika koji su spremni učiniti sve za njega. On to radi na način da mističnim napitkom "uspava" nekog potencijalnog novog člana, uvede ga u svoj rajski vrt gdje mu omogući nekoliko prekrasnih dana. Potom ga istim tim napitkom uspava i izvede iz vrta, a kad ga neupućeni mladić priupita gdje je to bio, on mu odgovara da je bio u raju, te da ukoliko se priključi njegovom redu nakon smrti očekuje ga cijela vječnost onoga što je upravo doživio. Tako je starac, navodno, stvarao vojsku izrazito odanih i poslušnih mladića koji

¹¹ Ilustracije radi, do 1800. godine u francuskoj književnosti bilo je svega desetak osvrtâ na hašiš, a između 1800. i 1850. njih čak trideset. (Abel)

¹² Današnji Kuhbanan u Iranu.

bi u sekundi umrli za njega. (Polo 1936:74-76)¹³. Poznato je da je Polo bio jedan od prvih europskih orijentalnih putopisaca, pa ne treba čuditi da je njegovo djelo, pa i ova legenda, ostavila dubok trag na Europljane sve do 19. stoljeća. Međutim, zanimljivo je da se u naknadnim interpretacijama priča dosta promijenila. Početkom devetnaestog stoljeća brojni europski intelektualci prihvaćaju ovu legendu kao "priču o *Asasinima*". Iako se ne zna točno tko i zašto je prvi počeo primjenjivati ovo ime na sljedbenike Starca iz planina budući da se ono ne spominje nigdje u djelu Marka Pola, činjenica je da je do Napoleonovog povratka iz Egipta ovo već bio ustaljeni naziv za opasnu družinu muslimanskih fanatika koji su harali po srednjovjekovnom Bliskom istoku. Osim toga, premda Polo nigdje ne spominje sastojke "mističnog napitka", s devetnaestim stoljećem u diskurs Europljana uvlači se i pretpostavka da je opijat kojim je Starac uspavljivao svoje žrtve gotovo sigurno bio hašiš. Tako jedan od Napoleonovih stručnih savjetnika na putu u Egipat, poznati francuski orijentalist Silvestre de Sacy koji je i sam na svojim putovanjima eksperimentirao s hašišem, u pismu Francuskom institutu 1909. naveo da je ime *Asasini* gotovo sigurno izvedenica iz riječi *hašiš*, te da je mistični napitak o kojem piše Polo definitivno hašiš. (Abel 1980:75). Do 1818. priča dobiva novo, još senzacionalnije ruho. Ove godine izlazi knjiga *Povijest Asasina* u autorstvu istaknutog bečkog orijentalista, Josepha Von Hammer Purgstalla. Prema ovoj interpretaciji, Starac iz planina nije svojim sljedbenicima davao hašiš da bi ih opijene uveo u svoj rajski vrt, već je hašiš sada postao droga koju vođa daje svojim sljedbenicima prije svakog njihovog krvoločnog pohoda kako bi ih učinio još agresivnijima i spremnijima na najrazličitije brutalnosti po kojima su bili poznati (Purgstall 1835). Zanimljivo, ova najbrutalnija interpretacija legende ujedno će ostati i najzapamćenija sve do sredine dvadesetog stoljeća, a o njejoj popularnosti svjedoči i činjenica da je zbog iznimnog interesa 1833. dobila i francuski, a dvije godine nakon i engleski prijevod.

¹³ Prema današnjim saznanjima, zapravo se radi o demoniziranoj priči o šijitskoj sekti Ismajlija. Ova sekta nastaje početkom 7. stoljeća za vrijeme šestog šijitskog imama - Jafar-i-Sadiq. Premda po šijitskoj tradiciji najstariji sin mora naslijediti oca na mjestu imama, Jafar-i-Sadiq prekida ovu tradiciju kada uhvati svog najstarijeg sina, Ismajlija, kako pije vino. Ova njegova odluka dovodi do stvaranja grupe ljudi koji ne prihvaćaju ovakav čin, te se zalažu za povratak Ismajlijeve loze. (usp. Meherally 1991:66)

Međutim, koliko god ove priče bile brutalne i zastrašujuće, one su samo raspirivale maštu brojnih znanstvenika i umjetnika koji su postajali sve znatizelniji. Najpoznatiji po svojem eksperimentiranju s hašišem u Parizu devetnaestog stoljeća svakako je ostao *Klub jedača hašiša (Le Club des Hachichins)*. Ovo društvo dobilo je svoj naziv prema naslovu članka dr. Jacques-Joseph Moreaua, psihijatra i znanstvenika koji je eksperimentima s hašišem nastojao dokučiti što uzrokuje neke od poznatih mentalnih bolesti. No još zanimljiviji od njegovog znanstvenog djela bio je njegov izbor "pokusnih kunića", koji se sastojao od same umjetničke i intelektualne kreme tadašnjeg francuskog društva: Gautier, Baudelaire, Balzac, Nerval – svi su se oni u dogovorenim terminima, jednom mjesečno, nalazili u trošnom hotelu Lazun, gdje im je Moreau nudio *dawamesk* – zelenkastu slatku kremu na bazi hašiša pomiješanu sa orašastim plodovima i šećerom, koja se mazala na kruh. Naravno, svaki od ovih autora u svojim se je djelima ili pismima barem jednom osvrnuo na svoje iskustvo s hašišem¹⁴, a njihovi vrlo elaborirani doživljaji izloženi u djelima poput Baudelairovog *Umjetnog raja* (1860.) ili Gautierovog *Le hashish* (1848.) dalje su rajcali njihovu čitateljsku publiku.

Kada se stvari ovako postave, nije pretjerano zaključiti da je europska povijest uporabe i pisanja o hašišu zapravo preslika odnosa Zapada i Orijenta. Što ga se više demoniziralo, to je postajao zanimljiviji. Hašiš je ipak na kraju bio samo još jedan od "slatkih grijeha" orijentalnog porijekla s kojim je trebalo izaći na kraj. Bilo mržnjom, oduševljenjem, ili najčešće – kombinacijom. Ipak, strah usađen de Sacyjevim i Purgstallovim tekstovima imati će i neke bitne posljedice za budućnost ljudskog odnosa s konopljom, koje će se osjetiti tek za stotinjak godina u modernoj Americi.

3) Kolonijalizam i naseljavanje Novog svijeta

3.1. Engleski kolonijalni pohodi i potreba za konopljom

Do sredine šesnaestog stoljeća europski osvajački pothvati već su bili u punom jeku. Otkriće trokutastog jedra koje je moreplovcima omogućilo da putuju uz vjetar bilo je ključan faktor za ostvarenje preoceanske plovidbe, pa i za uspostavljanje portugalskih i nizozemskih kolonija na istočnim obalama Indijskog oceana, kao i za španjolska osvajanja Novog svijeta. Ekspanzija

¹⁴ Više o svakom pojedinačnom iskustvu ovih autora vidi u Abel xxxx: 78-87.

brodarske industrije intenzivirala je potrebu za konopljom u europskim zemljama koje su ovaj važan resurs pribavljale dijelom domaćom proizvodnjom, a dijelom trgovinom sa uglavnom baltičkim zemljama i Rusijom.

Činjenica da su se Englezi u cijelu kolonijalnu priču uključili relativno kasno najvećim dijelom je uzrokovana time što je u ovom vremenu Engleskoj kronično nedostajalo resursa za gradnju brodova. Pošto njihova relativno mala mornarica nije bila u stanju pružiti obranu istraživačkim i trgovačkim brodovima, Engleski državni vrh ranog šesnaestog stoljeća postaje svjestan mogućeg scenarija u kojem bi njihova zemlja mogla vrlo lako ostati bez svojeg "dijela kolača" u osvajanjima Novog svijeta. Pribojavanje od ovakvog ishoda navelo je Engleze da sve napore ulože u izgradnju i reformu mornarice kako bi postali, zajedno sa Portugalom, Španjolskom i Nizozemskom, nova europska kolonijalna sila. No put do izgradnje velike engleske mornarice neće biti nimalo lagan, pošto su u ovoj fazi Englezi morali mnogo toga nadoknaditi kako bi sustigli svoje prekomorske susjede. Ilustracije radi, 1562. i Englezi i Nizozemci poslali su gotovo sve svoje raspoložive brodove na Baltik u nabavku sirove konoplje: nizozemskih brodova bilo je 1192, a engleskih – 51. (Abel 1980:39)

U pokušaju da potakne domaću proizvodnju, kralj Henrik VIII 1533. donosi zakon prema kojem poljoprivrednik na svakih šest jutara obrađivane zemlje mora četvrtinu jutra posvetiti uzgoju konoplje. U početku je kazna za nepoštivanje ove odluke bila tri šilinga, dok ju kraljica Elizabeta I trideset godina kasnije nije podigla na pet šilinga. No unatoč ovim zakonima, poljoprivrednici su i dalje radije plaćali kazne nego sadili konoplju. Da bismo bolje razumjeli zašto su engleski farmeri šesnaestog stoljeća toliko zazirali od uzgoja ove biljne kulture, potrebno je nešto više reći o tadašnjim metodama njenog uzgoja i prerade.

Sam uzgoj konoplje zapravo nikada nije bio problem. Dapače, radi se o biljci koja je mnogo otpornija od nekih drugih popularnih usjeva (poput pšenice i raži), i kojoj nije potrebno toliko "pažnje" u smislu gnojenja, obrezivanja i drugih agronomskih postupaka ključnih za uspjeh kod nekih drugih biljaka. Kada se jednom posije, sve što joj treba u narednih tri mjeseca je dovoljno vode i sunca kako bi biljke narasle i do tri metra u visinu. Međutim, problemi s konopljom nastaju nakon sjetve. Dok kod ostalih usjeva kraj sjetve obično označava i kraj najtežeg dijela posla, kod usjeva konoplje najzahtjevniji dio

nastupa kada se sirove stabljike konoplje donesu na obradu. Kako bi svježju konoplju pretvorili u vlakna za prodaju, poljoprivrednici moraju sirovinu donesenu iz polja posebno obraditi, a ova obrada uključuje dva procesa. Prvi proces na engleskom jeziku zove se *retting*¹⁵, a označava "truljenje" stabljike posredstvom mikroorganizama koji razlažu tvari koje u biljci povezuju vlakna sa drvenom srčikom. Dvije su metode: suha, u kojoj se nakon sjetve stabljike jednostavno ostavljaju položene na polju; i mokra, koja uključuje močenje posjećenih štapova u potoke, rijeke ili jezera kako bi se ovaj proces ubrzao. Pošto druga metoda daje bolje rezultate, u pravilu se na njoj inzistiralo. Međutim, truljenje konoplje u vodi ima i vrlo negativne ekološke implikacije. Zagađenje voda koje pritom nastaje i čini vodu otrovnom za ljudsku i životinjsku konzumaciju sigurno je odbilo brojne zemljoradnike sa kombiniranim poljoprivredno-stočarskim gospodarstvima od bavljenja ovom biljkom. No glavni razlog za izbjegavanje uzgoja konoplje krije se u drugom procesu obrade – odvajanju vlakana. Jednom kada su dovoljno "istrulile", stabljike konoplje stavljaju se u svojevrzne preše u kojima se gnječe i tuku dok iz njih ne ispadne sva drvenasta materija i ostanu sama vlakna. Ona se potom češljaju na željenu finoću, nakon čega su spremna za prodaju i daljnju obradu. Ovo je bio fizički vrlo zahtjevan i mukotrpan posao. Ilustracije radi, prosječan prinos sirove tvari od jednog hektara polja zasijanog konopljom iznosi oko trinaest tona, a jedan radnik mogao je u danu obraditi otprilike 100-150 kilograma. (Augustinović et al. 2010:151) Postavimo li se u ulogu šesnaestostoljetnog engleskog farmera koji pokušava sastaviti troškovnik i izračunati prihode od prodaje konoplje i rashode od unajmljivanja radne snage, postaje jasno zašto je većina njih ipak odabrala snositi posljedice ovih negativnih državnih poticaja nego se upuštati u ovako komplicirane i zahtjevne poslove.

Pošto vlasti unatoč brojnim naporima nikako nisu uspjevale navesti engleske poljoprivrednike na uzgoj, morale su svoje potrebe za konopljom zadovoljiti – trgovinom. I dok je u početku izgradnja Engleske mornarice pretežito ovisila o baltičkoj konoplji, početkom sedamnaestog stoljeća Rusija se nameće kao novi veliki proizvođač čija je konoplja jednako kvalitetna a dosta jeftinija. Svjedoči ovome i podatak da je 1633. godine 97% engleske konoplje bilo ruskog porijekla (Abel 1980:40). Ipak,

¹⁵ Izvedenica iz engleskog *rot-* truliti.

Englezi se nikako nisu mogli pomiriti s činjenicom da njihova kolonijalna ekspanzija, a s njom i prosperitet zemlje, ovise samo o trgovini – i to gotovo isključivo o trgovanju s Rusijom. U pamfletu objavljenom sredinom 17. stoljeća, engleski liječnik i političar Sir Richard Haines govori upravo o ovom problemu: "Tisuće funti, koje se trenutno plaćaju za uvezenu sirovinu, moglo bi Kraljevstvo uštedjeti. Jedra i užad, koju također nabavljamo iz inozemstva, mogli bi smo raditi i od domaće konoplje." (Haines 1899:58). Premda su njihovi prekomorski kolonijalni konkurenti, poput Španjolske i Francuske, proizvodili dovoljno konoplje za svoje potrebe ali i za izvoz, Englezi se ni približno nisu mogli osloniti na trgovinu s ovim zemljama pošto one jednostavno nisu mogle izvoziti dovoljne količine ovog resursa da zadovolje engleske potrebe. Rusija, s druge strane, pošto nije imala neke velike prekooceanske kolonijalističke ambicije¹⁶, mogla si je priuštiti da izveze većinu konoplje koju proizvede. No ovisnost o samo jednoj zemlji po pitanju ovako važnog resursa stvarala je tjeskobu Englezima. Tim više što su do početka 18. stoljeća ruski trgovci, spoznavši da drže monopol nad trgovinom konopljom s Engleskom, počeli iskorištavati ovu situaciju. Kako se sirova konoplja naplaćivala po težini, neki poduzetni ali nepošteni ruski biznismeni često su "obogaćivali" pakete konoplje namijenjene Englezima kamenjem, drvom i drugim težim materijalima kako bi njihovi paketi dobili na cijeni, a da njihovi kupci pritom nisu mogli ništa poduzeti. Pošto se naprosto nisu imali kome drugom obratiti, Englezi su bili prisiljeni stalno se iznova vraćati trgovanju s Rusijom, pa kakvi god uvjeti te trgovine bili. Ova specifična situacija na europskom tržištu konoplje u 16. i 17. stoljeću stalno je iznova navodila Engleze na pokušaje reformacije vlastite poljoprivrede ne bi li na bilo koji način uspjeli potaknuti vlastitu proizvodnju koja bi im omogućila barem parcijalnu neovisnost o Rusiji. Ilustracije radi, Abel navodi i činjenicu da je 1663. engleski parlament donio zakon prema kojem svaki stranac koji dođe u Englesku i počme se baviti uzgojem konoplje nakon tri godine dobiva ista prava i privilegije kao i rođeni Englez (Abel 1980:45). Ipak, ništa nije pomagalo. Vizija jake i samodostatne brodograđevne industrije podignute na temeljima od domaće Engleske konoplje, kakvu je priželjkivala engleska politička elita kolonijalnog doba, nikad se neće ostvariti.

¹⁶ Izuzevši Aljasku i svega par naselja na Havajima, Ruska kolonijalna ekspanzija išla je više kopnom nego morem.

3.2. Konoplja u Americi

Suočeni s neuspjehom u pokušaju navođenja domaćih poljoprivrednika na uzgoj konoplje, početkom 17. stoljeća engleski državni vrh počinje polako pomicati fokus na svoje novoosnovane američke kolonije. Već 1611. - četiri godine nakon osnivanja prve engleske kolonije u Jamestownu, Virginiji - guverner Sir Thomas Dale obavještava naseljenike da Kruna očekuje od njih da uzgajaju konoplju za potrebe matične zemlje. No kao ni kod kuće, naseljenici u početku nisu baš bili oduševljeni ovim kraljevskim zahtjevom niti su mu pridavali previše pažnje. Prvo, nitko od najranijih naseljenika nije otišao iz svog engleskog doma kako bi ostvario farmersku karijeru. Ono što je njih zanimalo bila je brza zarada, a poslovi poput trgovine kožom ili potrage za srebrom i zlatom puno su se bolje uklapali u ovu koncepciju od bilo kakvih poljoprivrednih djelatnosti. Drugo, rijetki su među ovim prvim emigrantima bili oni koji su svoje putovanje shvatili kao trajnu selidbu. Većina njih vidjela je ovo kao priliku da se maknu na par godina van Engleske, zarade nešto i vrate se kući. A život poljoprivrednika slabo se uklapao u ovu viziju.

Pa ipak, do sredine stoljeća engleska kolonizacija se intenzivira, što utječe i na promjenu svijesti kolonizatora. Splasnuće inicijalnog oduševljenja mogućnostima brze zarade vrlo brzo dovodi do diverzifikacije zanimanja u Novom svijetu, što dovodi i do toga da se dio naseljenika ipak upušta u poljoprivredne djelatnosti. No usprkos kraljevskim naredbama i zahtjevima, prva poljoprivredna kultura koju će prigrliti naseljenici Virginije neće biti konoplja, nego ona po kojoj je i danas ova zemlja najpoznatija – duhan. Osim što je u početku osiguravao mnogo bolju zaradu, duhanom je bilo i mnogo lakše rukovati. Dok je u slučaju konoplje proces koji vodi od polja do sirovine uključivao naporene fizičke procese odvajanja vlakana od stabljike, priprema duhana bila je mnogo jednostavnija, a time i jeftinija. Iako nije direktno povezan uz uzgoj konoplje, ovaj američki "skok" u poljoprivredne djelatnosti, posebice vezan uz uzgoj duhana, biti će ključan događaj za kasniju popularizaciju gajenja konoplje diljem sjevernoameričkog kontinenta.

Vjerojatno poučeni neuspjehom u pokušaju navođenja poljoprivrednika na uzgoj konoplje u matičnoj zemlji, engleski parlament zajedno s američkim kolonijalnim vlastima ovog puta bira nešto drugačiji pristup. Uvidjevši da malo toga postižu

sustavom poreza i negativnih poticaja, ali i to da njihove američke kolonije prolaze kroz fazu intenzivnog razvoja poljoprivrednih djelatnosti vezanih uz uzgoj duhana, kolonijalne vlasti uz blagoslov parlamenta poduzimaju niz "akcija" u kojima farmerima nude i po dvije funte duhana za jednu funtu isporučene konoplje¹⁷. Osim toga, prema kraju sedamnaestog stoljeća kolonijalni vođe većine engleskih kolonija donose zakone prema kojima doseljenici koji se počnu baviti uzgojem konoplje odmah bivaju oslobođeni jedne četvrtine svojeg duga¹⁸. Ove odluke parlamenta djelovale su vrlo ohrabrujuće, te su nasadi konoplje konačno počeli nicati diljem sjevernoameričkog kontinenta. Iako su Englezi zasigurno bili uzbuđeni pošto se činilo da će njihove stoljetne želje o "domaćoj" proizvodnji konopljinine sirovine konačno biti ispunjene, to se ipak neće dogoditi. Prvo, američka konoplja nije bila ni približno toliko kvalitetna¹⁹ kao ruska, na koju su Englezi do sada već navikli. Činjenica je da su američki uzgajivači bili pretežito "priučeni" poljoprivrednici, bez velikog iskustva ni duge tradicije bavljenja ovom biljkom²⁰. Ipak, ovo nije bio glavni razlog za novu ogorčenost Engleza. Najveći problem bio je u tome što je i dalje samo minoran postotak američke konoplje stizao u Engleske luke. Ne zbog toga što konoplje u Americi nije bilo, nego zbog toga što su do sada i naseljenici prepoznali potencijal ove biljke te su je počeli i sami naširoko upotrebljavati. Već 1629. u gradu Salemu u Massachusettsu podignuto je prvo brodogradilište, a nedaleko od njega pet godina kasnije i prva kudeljara. Nakon toga, pogoni za preradu konoplje

¹⁷ Ove akcije provođene su u Virginiji 1662, te u Marylandu 1671, 1682, 1688 i 1698 (usp. Abel 1980: 42).

¹⁸ Ovdje je riječ o svojevrsnom dužničkom ropstvu koje je pratilo naseljavanje Amerike. Siromašni Europljani koji nisu mogli platiti put u Novi svijet bili su prisiljeni tražiti "zajam" od američkih kolonijalnih biznismena. Taj zajam bi po dolasku godinama odrađivali na njihovim imanjima, dok ne bi otplatili svoj dolazak – obično sedam godina. Ovaj sistem kasnije je i doveo do uspostave modernog američkog robovlasničkog sustava. Dok je prava engleskih doseljenika štiti engleski zakon, njihovi afrički "kolege" nisu se imali na što pozvati, što je na kraju dovelo do robovlasničkog sistema utemeljenog na rasi, pa i atlantičke trgovine robljem.

¹⁹ Američka konoplja uglavnom se koristila za pakiranje drugih američkih proizvoda za izvoz, primjerice za baliranje pamuka. Za potrebe rata i pomorstva i dalje će se koristiti isključivo kvalitetna ruska konoplja, kako u Americi tako i u Engleskoj.

²⁰ Preferirali su suho "truljenje" koje, kao što je navedeno ranije u tekstu, daje dosta lošije rezultate.

su podizani diljem istočne strane američkog kontinenta²¹, što je dovelo i do toga da sud u Massachusettsu 1639. donosi odluku da svako kućanstvo mora za potrebe države zasaditi barem jednu biljku na svojem posjedu.

Ipak, usprkos činjenici da je industrija konoplje doživljavala svoj procvat u Americi sedamnaestog stoljeća, stanje u Engleskoj nije se bitno promijenilo. Dapače, nije pretjerano reći da što je konoplja postajala popularnija u kolonijama, manje ju je stizalo u matičnu zemlju. Ovakvo stanje stvari nimalo nije išlo ukorak s engleskim merkantilističkim nastojanjima da potaknu kolonije da im šalju sirovine, a da kasnije otkupljuju gotove proizvode. Naravno, ovdje nije riječ samo o konoplji. Slična je situacija bila i s drugim sirovinama, poput vune, pamuka, lana i sl. Dok god su kolonijalisti svoju proizvodnju ograničavali na proizvode za osobnu upotrebu, poput primjerice malih obiteljskih pogona za proizvodnju osnovnih potrepština (hrane, odjeće, obuće...) parlament se nije protivio. Međutim, zajedno sa gospodarskim napretkom američkih kolonija javila se i svojevrsna implicitna težnja ka samoodrživosti. Prepoznavši ovo kao potencijalnu opasnost, engleski parlament 1699. donosi takozvani *Wool Act* koji zabranjuje kolonijama da uvoze sirovu vunu. Ovaj potez parlamenta uvelike je zacrtao daljnji razvoj odnosa Engleske i njezinih američkih kolonija koji će, dakako, kulminirati Američkim ratom za neovisnost i događajima poput *Bostonske čajanke*, no manje je poznato da je ovaj zakon snažno utjecao i na svojevrsnu reformu gospodarstva i proizvodnih aktivnosti u američkim kolonijama. Pošto je američkim trgovcima postajalo sve teže doći do vune, proizvodnja odjeće i obuće za američko pućanstvo počela se sve više oslanjati na proizvode od konoplje. Svjedoči ovome i činjenica da je 1718. na poziv gradskih vlasti u Boston došao velik broj profesionalnih pletača iz Irske, koji su tijekom narednih nekoliko godina organizirali škole pletenja u kojima su učili američke žene o metodama pletenja i izrade različitih vrsta tkanina za brojne namjene, sve od jedne te iste biljke. I zaista, u ovom razdoblju bavljenje konopljom postalo je integralan dio svakodnevice brojnih Amerikanki, a proizvodi od konoplje postali su neophodni za preživljavanje velikog broja američkih obitelji.

Englezima, dakako, ova situacija nikako nije odgovarala. Ne samo zbog toga što siromašan puk naseljen u Americi nikako

²¹ Do rata s Englezima, samo u Bostonu radilo je 14 kudeljara.

nisu mogli prisiliti da kupuju engleske proizvode, već i zbog toga što je iznenadan porast potražnje za vlaknima u Americi dodatno oslabio izvoz konoplje u Englesku. Međutim, do druge polovice osamnaestog stoljeća situacija se dodatno intenzivira. 1765. Parlament donosi takozvani *Stamp Act*, zakon koji propisuje da sav papir korišten u Americi²² mora biti engleskog porijekla i ovjeren pečatom, te da se na njega plaća dodatan porez. Ovaj potez parlamenta bio je kap koja je prelila čašu, i danas se obično uzima kao neslužbeni početak Američkog rata za neovisnost. Revoltirani činjenicom da im se porezi nameću iz Londona, iz parlamenta u kojem se njihova riječ ne čuje pošto u njemu nemaju svoje predstavnike, američki trgovci, uz potporu velikog broja pripadnika kolonijalne političke elite, pozivaju na opći bojkot svih engleskih proizvoda. Ove političke okolnosti dovele su do situacije u kojoj domaća proizvodnja dobiva jednu potpuno novu dimenziju: svrha pletenja proizvoda od konoplje više nije samo egzistencijalna borba za opstanak vlastite obitelji, već dobiva i političku notu – kućna radinost postaje subverzivna djelatnost protiv Engleske samovolje u svrhu emancipacije Amerikanaca. Ne čudi stoga da su u Novoj Engleskoj kampanju protiv kupovine britanskih dobara predvodile tzv. *Daughters of Liberty*, politička grupacija žena koje su se u razdoblju od 1766. do 1771. nalazile u crkvama, dvoranama, pa i privatnim kućama kako bi sve zajedno plele odjeću i obuću za svoje istomišljenike. Iako, naravno, svoju proizvodnju nisu ograničavale samo na pletenje konoplje, činjenica je da je zbog visoke cijene pamuka, kao i zbog nestašice vune nametnute *Wool Actom*, većina njihove djelatnosti bila ipak vezana uz pletenje konopljinih vlakana.

Vidimo, dakle, da je stjecajem povijesnih okolnosti uporaba konoplje imala važnu ulogu u američkom putu ka neovisnosti. Kada se stvari ovako postave, zgodno je napomenuti i činjenicu da ova biljka zapravo uopće nije autohtona na američkom tlu – upravo su Englezi ti koji su je, zahvaljujući svojim gospodarskim ambicijama donijeli u Novi svijet u nadi da će njihova zemlja od toga profitirati. Ipak, ono na što nisu računali jest da konoplja kao industrijska biljka sa vrlo šarolikom lepezom uporabnih potencijala može poslužiti i kao snažno oružje protiv engleskog merkantilizma, budući da se radi o biljci čiji uzgoj i uporaba uvelike može dokinuti ovisnost zemlje o trgovini. Čak i u svojem

²² Ovo uključuje sve dokumente, magazine, knjige, novine, čak i igrače karte.

najprimitivnijem obliku, njen uzgoj i prerada osiguravaju barem dvije temeljne ljudske potrebe – hranu i odjeću, pa i vojnu opremu. Upoznavši svoje kolonijalne podanike sa konopljom, Englezi su učinili bitan korak ka američkoj neovisnosti a da toga nisu bili ni svjesni.

3.3. Robovski posao

Iako je američki robovlasnički sustav započeo u kolonijalnom periodu, njegov pravi procvat dogodio se nakon osamostaljenja. Ilustracije radi, u dolini Virginije prije rata radilo je oko 2500 robova, a do 1790. taj broj se učetverostručio na 10.000! (usp. Abel 1980:51) Ratom uzrokovan nedostatak ljudstva i radne snage djelovao je vrlo poticajno za bujanje atlantičke trgovine robljem. Jedna od industrija kojoj je ovakva situacija definitivno išla u prilog bila je i industrija konoplje.

Situacija na američkom tržištu konoplje mijenja se nakon rata. Osim što je više nije trebalo slati u Britaniju, sa završetkom rata dolazi do opadanja potražnje za konopljom pošto je kraj borbenih aktivnosti ujedno značio i kraj intenzivne proizvodnje borbene opreme – kako za ljude (uniforme, obuća, šatori...), tako i za brodove (konopi, jedra...). Inflacija konopljinih vlakana koja je pritom uslijedila natjerala je brojne poljoprivrednike u Virginiji da promijene svoje usjeve, pošto konoplju jednostavno nije više bilo isplativo uzgajati na malim i srednjim poljoprivrednim gospodarstvima.

Pa ipak, iako je bila u laganom opadanju, potražnja za vlaknima i dalje je bila izražena u tekstilnoj, papirnoj i užarskoj industriji. Uvidjevši da poljoprivrednici iz Virginije sve više odustaju od bavljenja konopljom, biznismeni iz ostalih dijelova Amerike²³ prepoznaju priliku i počinju ulagati u ovu djelatnost. Međutim, kraj američke revolucije ujedno je označio i početak nove ere industrije konoplje, bazirane gotovo u potpunosti na robovskom radu. Kada je zbog pada vrijednosti vlakana bavljenje konopljom prešlo s obiteljskih farmi Virginije na široka prostranstva i livade Kentuckyja, jedini način poslovanja koji je vlasnicima osiguravao zaradu bio je onaj u kojem radnici, kojih za ovaj posao treba biti jako puno, ne zahtijevaju plaću. Zanimljivo, unatoč tome što je obrada konoplje za vlakna bila fizički vrlo zahtjevan i intenzivan posao, velik broj robova preferirao je poslove u kudeljarama. Najvećim dijelom zbog toga što se

²³ Umjesto Virginije, "centar konoplje" sada postaje Kentucky.

konoplja obrađivala po "sistemu zadatka"²⁴ – što znači da je svaki rob imao određenu kvotu sirove tvari koju mora obraditi, nakon čega je bio slobodan²⁵.

Međutim, prebacivanje kompletne djelatnosti vezane uz uzgoj i obradu konoplje na leđa robova imati će i neke, za budućnost ove industrije vrlo ozbiljne posljedice. Naime, stvar je u tome što nakon Američkog građanskog rata i raskida sa robovlasničkim sustavom 1865. konoplju jednostavno neće imati tko obrađivati. Raspuštanje ropstva kao besplatne radne snage ponovo u fokus stavlja onaj najveći problem obrade konoplje, zbog kojeg su stoljećima ranije Englezi muku mučili sa svojim poljoprivrednicima - naravno, radi se o mukotrpnom, sporom i neisplativom poslu odvajanja vlakana od stabljike. Iako će u 19. stoljeću i dalje postojati neka manja i srednja obiteljska ili seoska gospodarstva koja će se baviti uzgojem i preradom konoplje, ona više ne mogu udovoljiti zahtjevima rastućih američkih industrija, posebice papirne i tekstilne²⁶. Suočeni s ovim problemom, američki industrijalci okreću se drugim resursima. U proizvodnji tekstila konopljina tkanja sve više padaju u sjenu drugih tradicionalnih materijala, poput vune, pamuka i lana, a industrija papira okreće se novim, još uvijek relativno "svježim" izumima. U pedesetim godinama devetnaestog stoljeća dva izumitelja, neovisno jedan o drugome i svaki na svojem kontinentu, smislili su načine kako dobiti papir od drveta. Kanađanin Charles Fenerty otkrio je kako pulpa od drveta može biti donekle dostojna zamjena za celulozu iz konoplje, a Nijemac Friedrich Gottlob Keller izumio je stroj za proizvodnju pulpe. Njihova intencija bila je da naprave jeftiniji i dostupniji papir, no pošto je ovaj papir od drveta bio mnogo lošije kvalitete, naročito u svojim najranijim fazama, u početku ni jedan ni drugi nisu uspjivali zainteresirati javnost za svoja otkrića. Ipak, sredinom druge polovice

²⁴ Eng. Task system

²⁵ U ovom sistemu robovi su mogli biti i plaćeni. Ukoliko su mogli i htjeli ostati na radnom mjestu i nakon ispunjenja kvote, mogli su za "prekovremene" zaraditi i do dva dolara po danu. Ovo je nekima od njih omogućilo da nakon izvjesnog vremena otkupe svoju slobodu. Drugi sistem, kakav su preferirali robovlasnici na poljima pamuka, bio je "sistem grupnog rada" (Eng. *Gang work system*). U ovom sistemu nije bilo kvote - robovi su radili na poljima pod budnim okom čuvara koji je sam odlučivao kada je dosta.

²⁶ Zanimljivo je da su, do početaka proizvodnje papira od drva, ove dvije industrije bile vrlo povezane. Papir od konoplje zapravo se jako rijetko radio od "sirove" tvari. Obično je nastajao reciklažom stare i iznošene odjeće – od tu i termin *Rag paper* – "krpeni papir".

devetnaestog stoljeća njihovi izumi sve više dobivaju na značaju, a do kraja stoljeća većina svijeta će prigrliti ovu jeftinu metodu proizvodnje papira.

Kada se stvari ovako postave, zanimljivo je primijetiti navedenu uzročno-posljedičnu vezu između dokinuća američkog robovlasničkog društvenog uređenja i početaka napuštanja konoplje kao jednog od do tada najvrjednijih industrijskih resursa. Ovo će za posljedicu imati kompletnu reorijentaciju američke, a potom i svjetske papirne i tekstilne industrije na druge materijale koje će, jednom kad se uspostave kao dominantni, postajati sve teže propitivati.

4) Moderna povijest: pogromi i prohibicije

4.1. Dekortizator: zakašnjeli spas

Od ukidanja ropstva pa sve do početka dvadesetog stoljeća jedina djelatnost koja je industriju konoplje održavala na životu bila je proizvodnja užadi. Činjenica da u ovom razdoblju nije postojala niti jedna alternativa u proizvodnji konopa koja bi zadovoljavala standarde čvrstoće i izdržljivosti koje je konoplja postavila spasila ju je od zaborava. No samo na neko vrijeme.

1916. u jeku Prvog svjetskog rata američko ministarstvo poljoprivrede (USDA – United States Department of Agriculture) izdaje svoj poznati *Bulletin 404*. Svrha ovog biltena bila je osvijestiti i ponovno upoznati američke poljoprivrednike sa koristima od konoplje, u ovom slučaju s naglaskom na mogućnostima u papirnoj industriji²⁷. U tekstu se predviđa da će, jednom kada se usavrši stroj za odvajanje konopljinih vlakana²⁸ američko gospodarstvo doživjeti ponovni procvat industrije konoplje, što neće imati samo pozitivne ekonomske, nego i ekološke posljedice. Prema izračunima navedenima u biltenu, ukoliko u vremenskom periodu od dvadeset godina (koliko stablu treba da izraste do iskoristive veličine) usporedimo dobit od hektra zasađenog stablima s jedne, i hektra svake godine iznova

²⁷ Ovdje se više ne radi o "recikliranom" papiru od starih konopa i odjeće kakav je bio uobičajen u proteklih nekoliko stotina godina. Riječ je o novoj metodi dobivanja papira od pulpe iz srčike konoplje, po uzoru na tada (i danas) dominantan način izrade papira od drvene pulpe.

²⁸ Ideja o stoju koji će odvajati vlakna od srčike konoplje nije nikakva novotarija. Još sredinom devetnaestog stoljeća u Italiji je patentiran jedan ovakav stroj, a tijekom narednih 50 godina uslijedit će brojni slični izumi diljem svijeta. Međutim, ni jedan od ovih, do sada napravljenih stojeva nije bio savršen, te je mnogo materijala propadalo u procesu, a naknadna ručna dorada bila je neizbježna.

zasijanog konopljom s druge strane, omjer dobivene pulpe za proizvodnju papira biti će i više od 4:1 u korist konoplje. Osim toga, konoplja u odnosu na stabla sadržava puno manje lignina, ljepljivog spoja prisutnog u svim biljkama kojeg je potrebno ukloniti prije proizvodnje pulpe, a čije uklanjanje se vrši sumpornom kiselinom koja ima vrlo negativne posljedice za okoliš. U proizvodnji papira od konoplje, koristila bi se jedna sedmina količine sumporne kiseline koja se koristi u pripremi pulpe od drva. (usp. Dewy i Merrill 1916)

Već slijedeće godine, predviđanje ministarstva poljoprivrede se i ostvarilo. 1917. Njemački inovator sa američkom adresom, Henry Schlichten, patentirao je do sada najmoderniji *dekortizator*, stroj čije mogućnosti premašuju čak i očekivanja postavljena u biltenu 404. Osim što je Schlichtenov stroj gotovo savršeno obavljao posao odvajanja vlakana od srčike, prava revolucija bila je u tome što za strojnu obradu posjećenim konopljinim štapovima više nije trebala nikakva prethodna priprema u smislu "truljenja" stabljike. Kada bi se svježi konopljini štapi ubacili u *dekortizator*, krajnji produkt sačinjavao se od tri proizvoda: vlakana (za proizvodnju užadi, tekstila...), mljevene srčike (za izradu pulpe u proizvodnji papira), te prirodnog ljepila na bazi lignina koji donekle zamjenjuje sintetička ljepila korištena u miješanju pulpe za papir. Rezultat svega ovoga trebao je biti dvostruko jeftiniji, a puno izdržljiviji i kvalitetniji papir, u čijoj je izradi svaki hektar konoplje spašavao četiri hektra šume. U vremenu u kojem je potražnja za pisanim medijima, naročito novinama, sve više rasla²⁹, ovo se njemačkom inovatoru svakako činilo jako bitno. No unatoč inicijalnim oduševljenjima od strane nekih papirnih industrijalaca i novinskih mogula³⁰, ratom pogođena ekonomija i novi porezi odbili su potencijalne investitore kojima je prebacivanje kompletne proizvodnje na skroz novi sustav u ovome vremenu bilo vrlo riskantno, te je Schlichtenov revolucionarni izum vrlo brzo prestao biti aktualan³¹.

²⁹ Od 1909. do 1914. broj dnevno tiskanih primjeraka povećao se za 17% - na 28 milijuna primjeraka. (Herrer 1998:23)

³⁰ Među glavnim zainteresiranim u početku su bili bogati industrijalist Henry Timken, te novinski mogul i vlasnik najvećeg novinskog lanca u državi (*United Press International*) E.W. Scripps.

³¹ Cijelu priču o povijesnim okolnostima uspona i pada Schlichtenovog izuma vidi u Herrer (1998:23).

Međutim, ubrzo nakon kraja rata situacija se opet mijenja u korist konoplje. Početkom tridesetih godina prošlog stoljeća Schlichtenov stroj već je ušao u donekle širu proizvodnju, te je postajao sve dostupniji srednjim i malim poljoprivrednicima koji su se bavili konopljom. Ovo novo prepoznavanje više od petnaest godina starog izuma koji, stjecajem povijesnih okolnosti, nije bio prepoznat za trajanja života njegovog izumitelja (Schlichten je umro 1923.) sada je dovelo do toga da američka poljoprivreda i industrija konoplje rastu brže nego ikad. Ilustracije radi, 1930. godine u Americi je bilo svega 1000 hektara obradivog zemljišta zasijano konopljom, a do 1937. taj broj se popeo na čak 14.000. (Herrer 1998:29) Zaista, ova "renesansa konoplje" koja je zahvatila Ameriku sredinom tridesetih godina djelovala je jako ohrabrujuće za sve entuzijaste koji su prepoznavali njen potencijal, a brojni stručni časopisi predviđali su joj sjajnu budućnost savjetujući poljoprivrednike i investitore da počnu što prije u nju ulagati. Spomenimo samo neke: U izdanju časopisa *Popular Mechanics* iz veljače 1937. objavljen je tekst o konoplji pod naslovom "New Billion Dollar Crop" u kojemu se detaljno opisuju "nova" otkrića na polju mehaničke dekortizacije i dobiti koju ona osigurava. Sličan tekst iste godine izlazi i u časopisu *Mechanical engineering Magazine*, naslovljen vrlo jasno – "The Most Profitable & Desirable Crop That Can be Grown".

Bilo je ovo razdoblje u kojem se gradila jasna vizija američke održive budućnosti, u kojoj je konoplja trebala zauzimati posebno mjesto. No, kao što vidimo danas, to se ipak neće dogoditi. Zašto? Jer u vremenu kada se konačno u masovnoj upotrebi pojavio dekortikator, stroj koji rješava najveći problem vezan uz industriju konoplje (zbog kojeg se kroz čitavu povijest izbjegavala) – intenzivan ljudski rad dotad nužan za obradu, za konoplju je već bilo pre kasno. Za bolje razumijevanje situacije važno je napomenuti da je u ovom vremenu Amerika već imala vrlo definiran kapitalistički ekonomski sustav s jakim naglaskom na privatnom sektoru, te da se prvaci ovakvog sistema angažirani u drvnim, tekstilnim i drugim industrijama neće tek tako pomiriti s činjenicom da jedno novo otkriće stare biljke može vrlo lako njihova poduzeća dovesti na koljena.

4.2. Rasizam u službi prohibicije: kako je konoplja postala "marihuana"

Malo tko je u tolikoj mjeri zaslužan za današnje zakonsko stanje konoplje u Americi, a posljedično i u svijetu, kao William

Randolph Hearst. Riječ je o svestranom poduzetniku i doajenu američkog novinarstva u čijem su vlasništvu do sredine tridesetih godina bili poznati dnevni listovi, poput *San Francisco Examiner* i *New York Journal*, ali i poduzeće za proizvodnju papira za novine pod nazivom *Hearst Paper Manufacturing Division*. Hearst je, zajedno sa svojim glavnim konkurentom - Josephom Pulitzerom, ujedno i ključna ikona uspona takozvanog "žutog novinarstva" kao snažne političke sile u Americi. (usp. Herrer 1998:122)

Cijela priča s razvojem žutog tiska počinje 1895. kada Hearst kupuje *New York Morning Journal*³² koji u narednih nekoliko godina postaje glavni konkurent dotadašnjem glavnom dnevnom listu – *New York Worldu* u vlasništvu njegovog bivšeg mentora, Josepha Pulitzerera. "Tiražni rat" koji proizlazi iz ove konkurencije dovodi do toga da u bitci za prodane primjerke obje strane izdaju sve izraženije senzacionalističke tekstove sa uvijek provokativnim naslovima kojima nastoje privući potencijalne kupce u prolazu da odaberu upravo njihov list. Podsjetimo li se da je kraj devetnaestog stoljeća ujedno bilo i razdoblje uspona anti-meksičkog raspoloženja u Americi, što će kulminirati Španjolsko-američkim ratom 1898. nije čudno da je velik broj Hearstovih senzacionalističkih tekstova otpadao upravo na ove teme. Situacija se nije promijenila ni nakon rata. "Gurajući" u svoj medijski prostor uvijek nove vijesti o silovanjima, pljačkama, ubojstvima i drugim zločinima koje su počinili Meksikanci, Hearstove novine potpirivale su razvoj vrlo rasističke i ksenofobne atmosfere u Americi ranog dvadesetog stoljeća. Upravo je ovo politički kontekst u kojem se po prvi puta u američkom javnom diskursu pojavljuje termin *marihuana*³³. Do kraja dvadesetih i početka tridesetih godina, dakle upravo u vremenu kada konoplja doživljava svoj procvat, mediji sve češće izvještavaju o "novoj vrsti droge" meksičkog porijekla koja prijete američkom stanovništvu; drogi koja potiče agresiju, nasilje i, jednostavno rečeno - drogi koja čini Meksikance upravo onakvima kakvi jesu – divlji, neobuzdani i opasni. Ova propaganda protiv marihuane intenzivira se s početkom tridesetih godina, te o opasnostima "nove droge" počinju pisati i brojni drugi

³² Godinu dana kasnije Hearst pokreće i popodneвно izdanje (*New York Evening Journal*), a oba dnevna lista 1937. spajaju se u *New York Journal*.

³³ Španjolska riječ za konoplju zapravo je *canamo*, a "marijuana" je termin preuzet iz dijalekta kojim se govori u meksičkoj državi Sonori na krajnjem zapadu američko-meksičke granice.

mediji³⁴. O razmjerima moralne panike koja zahvaća Ameriku svjedoči i činjenica da u ovom razdoblju izlaze čak dva propagandna filma protiv marihuane: *Reefer*³⁵ *Madness* iz 1936. i *Marijuana: Assassin of Youth* iz 1937. U oba filma radnja prati skupinu mladih, bijelih Amerikanaca čiji se životi na ovaj ili onaj način počnu raspadati kada dođu u kontakt sa ovom opasnom drogom. No zanimljivo je da izbor riječi u naslovu ovog drugog, iako manje uspješnog filma, uopće nije slučajna. Razdoblje je ovo u kojem se, posredstvom doktora A.E. Fossiera i njegovog članka iz 1931. naslovljenog "The Marihuana Menace" objavljenog u časopisu *New Orleans Medical and Surgical Journal*, u američku javnost na velika vrata vraća i legenda o asasinima³⁶, i to u svojoj najbrutalnijoj, Purgstallovoj interpretaciji³⁷. Ova sto godina stara priča o krvoločnoj bandi koja je u vremenu križara harala Bliskim istokom i ubijala svoje neprijatelje pod utjecajem hašiša postati će u narednim desetljećima svojevrsno klasično mjesto za zagovaratelje prohibicije konoplje, a implicitna usporedba asasina i Meksikanaca koja iz ovoga proizlazi dodatno će osnažiti ionako već izražene podjele u američkom društvu.

Treba također napomenuti i da je uvođenjem novog termina *marihuana* u javni govor donekle dokinuta njena veza s konopljom. Iako će, dakako, ljudima koji se još uvijek njome u Americi bave biti vrlo jasno o čemu se tu radi, te da bi potpuna zabrana kanabisa pod opravdanjem "marihuane" vrlo vjerojatno uništila njihova gospodarstva, činjenica je da je ovih ljudi u odnosu na sveukupnu američku populaciju bilo izrazito malo, te da će prosječan Amerikanac biti potpuno neupoznat s činjenicom

³⁴ Neki od naslova iz časopisa izdanih između 1930. i 1935. - "Youth Gone Loco" (*Christian Century*), "Marihuana: Assassin of Youth" (*American Magazine*), "Uncle Sam Fights a New Drug Menace - Marihuana" (*Popular Science Monthly*), "Sex Crazying Drug Menace" (*Physical Culture*), "The Menace of Marihuana" (*American Mercury*), "Exposing the Marihuana Drug Evil in Swing Bands" (*Radio Stars*). (Abel xxx:120).

³⁵ "Reefer" je u američkom slengu termin za cigaretu marihuane.

³⁶ Legenda o asasinima izložena je i u navedenom filmu.

³⁷ Fossier u svojoj interpretaciji ove legende dodaje još jedan prilično rasistički argument. Prema njemu, dokaz za štetnost marihuane možemo pronaći i u tome što se civilizacije "utemeljene na marihuani" kao glavnom opijatu (poput Indije ili arapskih zemalja) po svojoj "razvijenosti" ne mogu mjeriti sa naprednom zapadnom civilizacijom čija je glavna droga alkohol. Ovo je, prema njemu, dokaz da marihuana u mnogo većoj mjeri oštećuje mozak, i uzrokuje propadanje društva. (Fossier 1931)

da će zabrana "marihuane" utjecati i na dokinuće proizvoda od konoplje.

4.3. Društveni i politički kontekst zabrane marihuane

Za bolje shvaćanje društvenog i političkog konteksta početaka službenog suzbijanja uporabe konoplje u Americi kasnih tridesetih godina dvadesetog stoljeća potrebno je istaknuti tri stvari. Prvo, od kraja dvadesetih godina pa sve do 1937. američki medijski prostor zasićen je propagandnim tekstovima i filmovima koji vrlo neobjektivno demoniziraju marihuanu, što je sigurno ostavilo traga na razmišljanjima brojnih Amerikanaca. Drugo, 1935. velika američka kemijska kompanija Dupont svijetu predstavlja svoj najnoviji proizvod baziran na naftnim derivatima – najlon³⁸. Osim što je ovo značilo da konoplja počinje gubiti i svoj zadnji "bastion" – užarsku industriju, bio je ovo i znak da se velikim industrijama kojima konoplja počinje svojim usponom sve više smetati, poput drvne i tekstilne, sada pridružuje i ona najснаžnija – naftna. Treće, početak tridesetih godina u Americi obilježen je početkom propasti prohibicije alkohola. Ovo je značilo da relativno velikom birokratskom aparatu dotad zaduženom za planiranje i provođenje prohibicije sada prijete propast, tj. da su ove organizacije "sada bile suočene s nužnošću "osmišljavanja" posla kojim bi opravdale svoje postojanje tj., restrukturiranje u skladu s nametnutim novim problemima i osigurale dalji priliv pripadajućih državnih financijskih sredstava" (Dubreta 2006:115). Sve ovo dovelo je 1930. godine do stvaranja nove agencije pod okriljem američkog ministarstva financija, nazvanog *Federal Bureau of Narcotics* (FBN). Od njegovog osnutka pa sve do 1962. na čelu ove agencije biti će bivši asistent šefa Agencije za prohibiciju – Henry J. Anslinger. Premda je i prije svojeg dolaska na ovo mjesto već bio poznati zagovornik strogih zakona i jasnih sankcija kada je riječ o zloupotrebi opijata, Anslinger je prije svega bio vrlo proračunat i pragmatičan državni službenik. Globalna ekonomska kriza poznata kao "Velika depresija" koja je zadesila cijeli svijet početkom tridesetih godina nije zaobišla ni američku birokraciju. Uvidjevši da je sve teže dobiti bilo kakav novac od države, te da je birokratski aparat sve češće izložen brojnim rezovima,

³⁸ Zanimljivo je da je najlon zapravo bio "nedovršeni" njemački patent još iz Prvog svjetskog rata. No u sklopu razoružavanja, Njemci su bili dužni saveznicima predati i sve svoje ratne patente.

Anslinger kreće u ofenzivu. Svojim stalnim pojavljivanjem u medijima i izdavanjem članaka u popularnim magazinima on nastavlja utabanim putem kojeg je započeo William Hearst nekoliko godina prije njega, no s jednom bitnom razlikom – Anslinger je, za razliku od Hearsta, imao stvarnu političku moć i državu koja stoji iza njegovih riječi. No usprkos tome, njegovi argumenti nisu bili ništa teži. Dapače, većina njegove retorike sastojala se upravo od pozivanja na novinske tekstove i članke (između ostalog, i Hearstove) o bizarnim i nasilnim ubojstvima, manijakalnim samoubojstvima i svim drugim vrstama nasilja počinjenim, navodno, pod utjecajem marihuane. Naravno, posebno mjesto u njegovoj argumentaciji imala je i legenda o asasinima. U svemu ovome, Anslinger je bio jako uspješan. Svjedoči ovome i podatak da je na njegov nagovor do 1936. svih osamnaest saveznih država koje su potpisale *Uniform State Narcotic Drug Act*³⁹ u svoju interpretaciju opasnih stvari uključilo i marihuanu, iako je to u trenutku donošenja ovog propisa 1934. to bio slučaj samo sa trima državama (Abel 1980:120). Međutim, ovo nije u potpunosti ispunjavalo Anslingerovu ambiciju. 1937. on saziva saslušanje pred kongresom kako bi predstavio svoj novi prijedlog zakona, pod nazivom *Marijuana Tax Act* koji bi obavezao sve koji rade s konopljom (radnike u kudeljarama, liječnike, farmaceute⁴⁰) da po primitku sirovine plaćaju dolar⁴¹ po unci (≈28g) poreza, i budu evidentirani kao korisnici "marihuane". Intencija je, dakle, bila vrlo jasna. Pošto je sada "marihuana" postao generički termin za sve vrste konoplje, oporezivanjem svih vrsta ove biljke sustavno bi se radilo na postupnom uništenju američke industrije konoplje za sve namjene.

Saslušanje kongresa počinje u travnju, kada tajnik ministarstva financija Clinton M. Hester predstavlja zakon. Glavni medicinski svjedok ministarstva bio je, dakako, upravo Henry Anslinger koji je kao svoje "medicinsko" mišljenje, uz nekoliko klasičnih priča o marihuanom potaknutim ubojstvima, pred kongresom ponovno ispričao Fossierovu interpretaciju legende o asasinima (usp. Abel 1980:122). Iako su vijesti o ovom saslušanju podigle prašinu u nekim krugovima, javnost je generalno bila nezainteresirana. Među najglasnijim protivnicima

³⁹ Riječ je o zakonu kojim se oporezuje promet narkoticima, no ovaj zakon ne predviđa nikakve stvarne sankcije za nepoštivanje propisa.

⁴⁰ Sve do 1937. marihuana je bila navedena u američkoj farmakopeji kao lijek koji pomaže u liječenju oko 100 bolesti (Herrer 1998:57)

⁴¹ Zbog inflacije, ovo je ekvivalent današnjih 16 dolara.

ovog zakona bili su članovi *American Medical Association* s doktorom Williamom Woodwardom na čelu. Upozoravajući da je apsurdno da se ovakva odluka donosi samo na temelju novinskih članaka i priča, bez ikakvih istraživanja koja mogu potkrijepiti pretpostavke o štetnosti marihuane, liječnici su pozivali kongres da odbaci ovaj prijedlog (usp. Herrer 1998:43). Ipak, ovo se nije dogodilo, te je zakon odobren 1. listopada 1937. Iako danas o razlozima ovog poteza američkog kongresa možemo samo nagađati, činjenica je da je on gotovo u potpunosti osudio američku industriju konoplje na potpunu stagnaciju u sljedećih nekoliko desetljeća. Veliki porezi propisani *Marijuana Tax Actom* doveli su do gotovo potpunog odbacivanja konoplje, i to upravo u vremenu kada su joj brojni znanstveni i tehnološki časopisi predviđali sjajnu budućnost⁴².

Jack Herrer, inače jedno od zvučnijih imena antiprohibicionističke literature, u svojim analizama navodi i jednu vrlo zanimljivu činjenicu. Anslinger, naime, do kraja četrdesetih godina, dakle početkom Hladnog rata, u potpunosti mijenja retoriku. U ozračju straha od komunizma prisutnog u Americi od kraja Drugog svjetskog rata Anslinger 1948. u svojem svjedočenju pred američkim kongresom daje potpuno drugu sliku utjecaja marihuane: ona sada nije više opasna jer navodi na nasilje, već upravo suprotno – čini mladež letargičnom i nespremnom za borbu, a to je upravo ono što komunisti žele (Herrer 1998: 52). Uzmemo li sve ovo u obzir, postaje sve jasnije da Anslingerovi motivi za suzbijanje uporabe konoplje i nisu baš bili u potpunosti "u službi javnog dobra". Dapače, nakon ovako izložene problematike sve je teže oteti se dojmu da je njegova promjenjiva retorika zapravo uvijek išla "niz dlaku" trenutnom društvenom i političkom ozračju u zemlji. Iako su neki od mogućih odgovora na pitanja o razlozima zbog kojih je FBN godinama ovako agresivno pristupao zabrani konoplje ponuđeni na početku ovog poglavlja, i do danas je teško sa sigurnošću reći što je zapravo bilo posrijedi. Jeli Anslinger zaista bio marioneta nekih sila krupnog kapitala kao što pretpostavlja Jack Herrer, ili je štitio svoju plaću i osiguravao posao FBN-u kako napominje Nikša

⁴² Iznimka je razdoblje Drugog svjetskog rata, točnije 1942. godina kada izlazi američki propagandni film *Hemp for Victory* u kojem se poziva američke farmere da uzgajaju konoplju za potrebe rata. Sve restrikcije i porezi u ovom vremenu privremeno su obustavljeni. Uz to, poljoprivrednici koji su u ovom vremenu odlučili zasaditi konoplju umjesto svojih uobičajenih kultura bili su, zajedno sa svojim obiteljima pošteđeni vojne obveze.

Dubreta, ili je možda zaista bio zaveden ksenofobnom anti-meksičkom klimom – teško je ponuditi siguran i jedinstven odgovor.

Bilo kako bilo, Anslingerov uspjeh u narednim desetljećima dobiva i međunarodne razmjere. Počevši od 1948. on počinje vršiti pritisak na Vijeće UN-a da usuglasi do tada različite interpretacije opasnih droga u svojim zemljama članicama, te da se u njih obavezno uvrsti i kanabis. Iako bi bilo pretjerano zaključiti da je ovo isključivo njegova zasluga, činjenica je da 1954. UN-ovo vijeće prihvaća stav da "ne postoji nikakvo opravdanje za medicinsku uporabu kanabisovih pripravaka" (Abel 1980:127). Sve ovo 1961. rezultira donošenjem UN-ove *Jedinstvene konvencije o narkoticima*, koja klasificira kanabis kao drogu najgoreg, četvrtog stupnja – što znači da su njegovi potencijali za medicinsku uporabu zanemarivi, a mogućnost zlorporabe velika. Prema ovoj konvenciji svaka zemlja ima određenu slobodu u smislu sankcioniranja i reguliranja dostupnosti različitih narkotika, no oni svakako moraju biti zabranjeni. Ovo je ujedno i situacija koja traje sve do danas.

4.4. Recentni razvoji

Europa je, međutim, bila puno blaža od Amerike u implementaciji ovih zakona, barem što se tiče zakona o industrijskoj uporabi konoplje. Dok su u Americi strogi zakoni i visoki porezi propisani *Marijuana Tax Actom* uvelike otežavali uzgoj kanabisa za industrijske svrhe sve do 2009. godine kada je donesen novi zakon nazvan *Industrial Hemp Farming Act*⁴³, velik broj europskih zemalja nikada nisu ni uvele restrikcije na industrijsku konoplju. Francuska i Finska, primjerice, još od potpisivanja *Jedinstvene konvencije* u zakonu imaju jasno definiranu razliku između industrijske konoplje s minimalnim postotkom THC-a, i ovih drugih, "opojnih" sorti. Ista je situacija i u Rusiji, koja je još i danas jedan od glavnih izvoznika industrijske konoplje u svijetu. Neke druge zemlje, poput Velike Britanije i Njemačke tek su početkom devedesetih godina napravile ovu distinkciju i počele "oživljavati" ovu granu industrije. Zanimljivo je da, vjerojatno zbog zaštite interesa zemalja poput Francuske, Europska zajednica još 1970. donosi propis naslovljen *Regulacija zajedničke organizacije lana i konoplje* koji osigurava neometano trgovanje proizvodima

⁴³ Ovaj zakon uvodi distinkciju između industrijske konoplje i marihuane, što znači da farmeri sada mogu uzgajati ovu prvu bez velikih nameta.

industrijske konoplje, primarno sirovim vlaknima i sjemenu. Sve ovo dovelo je do otkrića brojnih novih primjena ove biljke u devedesetim i dvijetisućitim godinama. Među njima svakako treba spomenuti proizvodnju biodizela od konoplje, metanolskog goriva, konopljinog *betona* (eng. *Hempcrete*), ekološki prihvatljive plastike i brojnih drugih izuma koji zamjenjuju dosad korištene neobnovljive resurse i neusporedivo manje zagađuju okoliš. U Hrvatskoj je, međutim, situacija jako specifična. Naslijedivši regulativu u uzgoju konoplje od Jugoslavije, u Hrvatskoj je jedina dopuštena sorta sve do 2012. bila takozvana *flajšman* konoplja, od koje su još sredinom sedamdesetih odustali proizvođači certificiranog sjemena pošto se svojim udjelom THC-a od oko 8% nije uklapala u nove tržišne regulative⁴⁴ zbog čega je, barem u gospodarskom smislu ova sorta praktički izumrla. Zakon se mijenja tek 2012. kada Hrvatska mijenja ovaj zakon i dopušta uzgoj četrdeset sorti propisanih gore navedenim europskim pravilnikom. Ipak, premda je na razini EU dopuštena proizvodnja i trgovina svim konopljinim prerađevinama, pa i vlaknima – Hrvatska svoju proizvodnju ograničava isključivo na uzgoj konoplje za sjeme nakon čega poljoprivrednici ostatak biljke moraju spaliti ili zaorati⁴⁵.

Što se tiče uporabe THC-om bogatijih sorti, primarno u medicinske ali i "rekreativne" svrhe situacija se drastično promijenila u posljednjih svega nekoliko godina. Nizozemska, kao svakako najpopularnije odredište europskog "kanabis turizma" još od 1970. odobrava rekreativno uživanje marihuane u za to predviđenim lokalima. No manje je poznato da tek od 2003. ova zemlja odobrava uporabu konoplje u medicinske svrhe. Među istaknutijim primjerima mogu se još spomenuti i Češka koja od 2013. godine dopušta posjedovanje određene količine marihuane (15g) za rekreativne svrhe, a medicinska uporaba regulira se izdavanjem recepata. Spomenimo ovdje i jednu ne-europsku zemlju, Urugvaj koji također od 2013. dopušta upotrebu marihuane u sve svrhe. Ova zemlja posebna je i po tome što je proizvodnja i prodaja kanabisa u potpunosti legalna (u ostalim ranije spomenutim državama radi se tek o različitim stupnjevima dekriminalizacije) i regulirana od strane države. Iako je uporaba

⁴⁴ "Industrijska konoplja" je konoplja sa udjelom THC-a manjim od 0.2-0.4 %, ovisno o regulativi pojedinih država.

⁴⁵ Ovo dovodi do donekle apsurdne situacije u kojoj uzgajivač mora vlakna od svoje konoplje spaliti, iako može legalno iz inozemstva naručiti bilo koji proizvod od tih istih vlakana.

kanabisa i dalje ilegalna u SAD-u na razini federacije, ona je u posljednjih pet godina postala u potpunosti legalna na državnom nivou u Washingtonu, Coloradu i Aljasci, a njena medicinska uporaba dopuštena je u još 25 država.

5) Zaključak:

Zanimljivo je da je svijet u posljednjih par desetljeća počeo nanovo "otkrivati" biljku čije je potencijale čovječanstvo prepoznalo još prije nekoliko tisuća godina. Iako je još od najranijih kineskih zapisa, pa preko drevne Indije i Perzije sve do antičke Grčke konoplja hvaljena kao vrlo vrijedan resurs u brojnim područjima – od medicine i proizvodnje tekstila do širenja ideja i pismenosti omogućenog izumom papira – kolonijalizam i intenziviranje međukulturalnih kontakata u kojima se zapadnjaci često i nisu baš najbolje snalazili doveli su do stvaranja jedne nove, orijentalističkim diskursom posredovane slike o konoplji koja će sve do današnjih dana biti obilježena kombinacijom oduševljenja i straha. Ključno je pritom shvatiti da se "dominantna" tumačenja koristi i štete od ove biljke na Zapadu i Istoku zapravo nikada nisu previše razlikovala. Kao što je prikazano u tekstu, arapski mislioci osuđivali su uporabu enteogenih dijelova konoplje baš kao i njihovi europski kolege. Ipak, činjenica da su Arapi za ove aspekte biljke znali, a da su ih znatiželjni Europljani s veseljem prihvatili dovela je na Zapadu do stvaranja jedne vrlo orijentalizirane vizije u kojoj je konoplja na sebe prihvatila sve stigme i stereotipe pripisivane "divljem istoku". Spomenuta legenda o "Starcu iz planina" i njen semantički pomak prema "legendi o asasinima" izvrsna je ilustracija ovog procesa. Također, činjenica da je ova legenda učestalo "oživljavana" u Americi ranih tridesetih godina dvadesetog stoljeća kao argument za kriminalizaciju konoplje potvrđuje koliko je implicitna povezanost hašiša i muslimana (bila) usađena u kolektivnu memoriju zapadnjaka.

Ovo su ujedno bile i ključne godine u kojima je Amerika odlučivala o budućnosti konoplje u svojoj zemlji, a kako će povijest pokazati – posljedica ovoga biti će i kreiranje međunarodnih konvencija i restrikcija spram konoplje na svjetskoj razini. Specifične povijesne okolnosti Velike depresije, kraja prohibicije alkohola, izuma sintetičkih vlakana i jačanja anti-meksičkog raspoloženja u kojima su pojedinci poput Harryja Anslingera i Williama Hearsta krojili sudbinu uporabe konoplje u svojoj zemlji i svijetu, utjecale su na to da je i danas, sa gotovo

sto godina odmaka teško procijeniti prave motive njihovih djelovanja. Upravo u ovome ogleda se opasnost nedosljednog primjenjivanja prohibicije o kojem piše Arnao: ukoliko dopustimo da je moguće medicinski neopravdano i bez dovoljno jakih argumenata nešto proglasiti "štetnim", ili "s velikim potencijalom zloupotrebe", kao što je vidjeli smo to bio slučaj s konopljom, otvara se veliki potencijal za manipulaciju. Premda je, dakle, čitava povijest Amerike još od razdoblja engleske kolonizacije bila obilježena kroničnim nedostatkom konoplje i pokušajima da se njena proizvodnja intenzivira, u razdoblju kada je konačno izumom dekortizatora prevaziđena glavna prepreka u njenom uzgoju – težak i skup fizički rad – ona je zabranjena.

Iako do danas u brojnim državama restrikcije nametnute UN-ovom *Jedinstvenom konvencijom* postaju sve blaže, te se konoplja ponovno vraća na tržišta (bilo to u obliku lijeka, vlakana, hrane, građevnog materijala ili drugog), budućnost će pokazati radi li se tek o privremenom "trendu" ili pak zaista svjedočimo počecima izgradnje nove, "zelene" i održive budućnosti lišene simboličkog tereta nakupljenog u razdobljima kolonijalizma i američkog prohibicionizma.

Popis literature:

- ABEL, E. L. 1980. *Marijuana – The First Twelve Thousand Years*. New York: McGraw-Hill.
- ARNAO, G. 1996. *The Semantics of Prohibition*. <http://www.drugtext.org/Various-general/the-semantics-of-prohibition.html> (pristup 25.8. 2015.)
- AUGUSTINOVIĆ, Zvezdana et al. 2015. "Prinos vlakna i celuloze stabljike konoplje (*Cannabis sativa* L.) u ovisnosti o gustoći sjetve i gnojdbi dušikom" http://sa.agr.hr/pdf/2015/sa2015_a0502.pdf (pristup 17.7. 2015).
- BECK, Lily. Y. 2005. *Dioscorides: De Materia Medica*. Hildesheim: Olms-Weidman.
- BENET, Sula. 1975. "Early Diffusion and Folk Uses of Hemp" U *Cannabis and Culture* ur. Vera Rubin. London: De Gruyter Moton
- BLOOMFIELD, Maurice. 1897. "Hymns of the Atharvaveda" u *Sacred Books of the East Vol. 42*. ur. Max Muller. Oxford: Oxford University Press
- DEWY, Lister J. i Jason L. Merrill. 1916. *United States Department of Agriculture Bulletin No. 404: Hemp Hurds as Paper-Making Material*. <https://ia800506.us.archive.org/12/items/1916UsdaBulletin404.pdf>

- www.hempology.org/Prime4u/Www.psywar.org/1916UsdaBulletin404.pdf
www.hempology.org/Prime4u.pdf (pristup 29.7. 2015)
- DUBRETA, Nikša. 2005. *Društvo i odnos prema drogama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- DUBRETA, Nikša. 2006. "Konoplja – sociološki aspekti uzgoja i uporabe". *Socijalna ekologija* Vol. 15, No. 1-2 (103-123)
- ELIADE, Mircea. 1972. *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*. New Jersey: Princeton University Press
- FLEMING, Michael P. i Robert C. Clarke. 1998. "Physical evidence for the antiquity of *Cannabis Sativa*". *Journal of International Hemp Association*. 5/2: 80-92.
- FOSSIER, A.E. 1931. "The Marihuana Menace". *New Orleans Medical and Surgical Journal*. Vol 84. http://antiquecannabisbook.com/chap04/Louisiana/La_1931MedJournal.htm (pristup 1.8. 2015)
- GLUHAK, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec
- GRINSPOON, L. i J.B. Bakalar. 1997. *Marihuana: zabranjeni lijek*. Zagreb: Sara 93.
- HAINES, Charles-Reginald. 1899. *A Complete Memoir Of Richard Haines, 1633-1685, A Forgotten Sussex Worthy: With A Full Account Of His Ancestry And Posterity*. London: Harrison & Sons
- HERRER, J. 1998. *The Emperor Wears No Clothes: The Authoritative Historical Record of Cannabis Conspiracy Against Marijuana*. New Jersey. Publishers Group West.
- LI, Hui-Lin. 1975. "The Origin and Use of Cannabis in Eastern Asia: Their Linguistic-Cultural Implications" U *Cannabis and Culture* ur. Vera Rubin. London: De Gruyter Moton
- MALLORY, James P. 1989. *In Search of the Indoeuropeans*. London: Thames & Hudson Ltd.
- MEHERALLY, Akbarally. 1991. *A History of the Agakhani Ismailis*. Toronto: A.M. Trust
- NAHAS, Gabriel. 1982. "Hashish in Islam 9th to 18th Century". *Bulletin of the New York Academy of Medicine* 58(9) 814-31.
- NELSON, Robert A. 2000. *Hemp & History*. Nevada: Rex Research
- POLO, Marco. 1936. *The Travels of Marco Polo the Venetian*. London: J.M. Dent & Sons, Ltd.
- RAWLINSON, George. 1885. *The History of Herodotus*. New York: D. Appleton and Co.

SAID, Edward. 1979. *Orientalism*. New York: Vintage.
VAVILOV, N. I. 1987. *Origin and Geography of Cultivated Plants*. Cambridge: University Press
VON HAMMER-PURGSTALL, Joseph. 1835. *The History of the Assassins: Derived from Oriental Sources*. London: Smith & Elder
YEN-HO WU, David. 1968. "A Short History of Archaeological Studies in Taiwan from 1895 to 1949"
<http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/handle/10125/16799/AP-v12n1-105-112.pdf?sequence=1> (pristup 23.7. 2015)

HEMP: ANTHROPOLOGICAL ASPECTS OF CULTIVATION AND USE

(Summary)

This paper problematizes the dynamic past of human interference with hemp, and its implications on the present legal status of this plant. Although since the first Chinese writings it has been praised as a very useful plant with a great potential in textile, medical, food and oil production, specific historical circumstances will lead to it being gradually forsaken. This process can be traced in at least two historical "wholes". The first one is connected with the era of colonialism when with the introduction of hash in the European public discourse hemp is being orientalised and takes upon itself the complete ambiguous symbolics attributed with the Orient. The second historical whole covers the end of the 19th and the first half of the 20th century. The times in which the American slave system was abandoned, and with it the labour-intensive large-scale hemp industries; the era of converting paper, textile and rope industries to other natural, and later artificial resources; also, the era of abandoning the alcohol prohibition in America which resulted in a need to take care of its large bureaucratic apparatus; the rise of the anti-Mexican and xenophobic spirit; and at last, the era of complete prohibition of hemp first on the American, and soon on the level of the whole world.

Key words: *Hemp, cannabis, prohibitionism, orientalism*